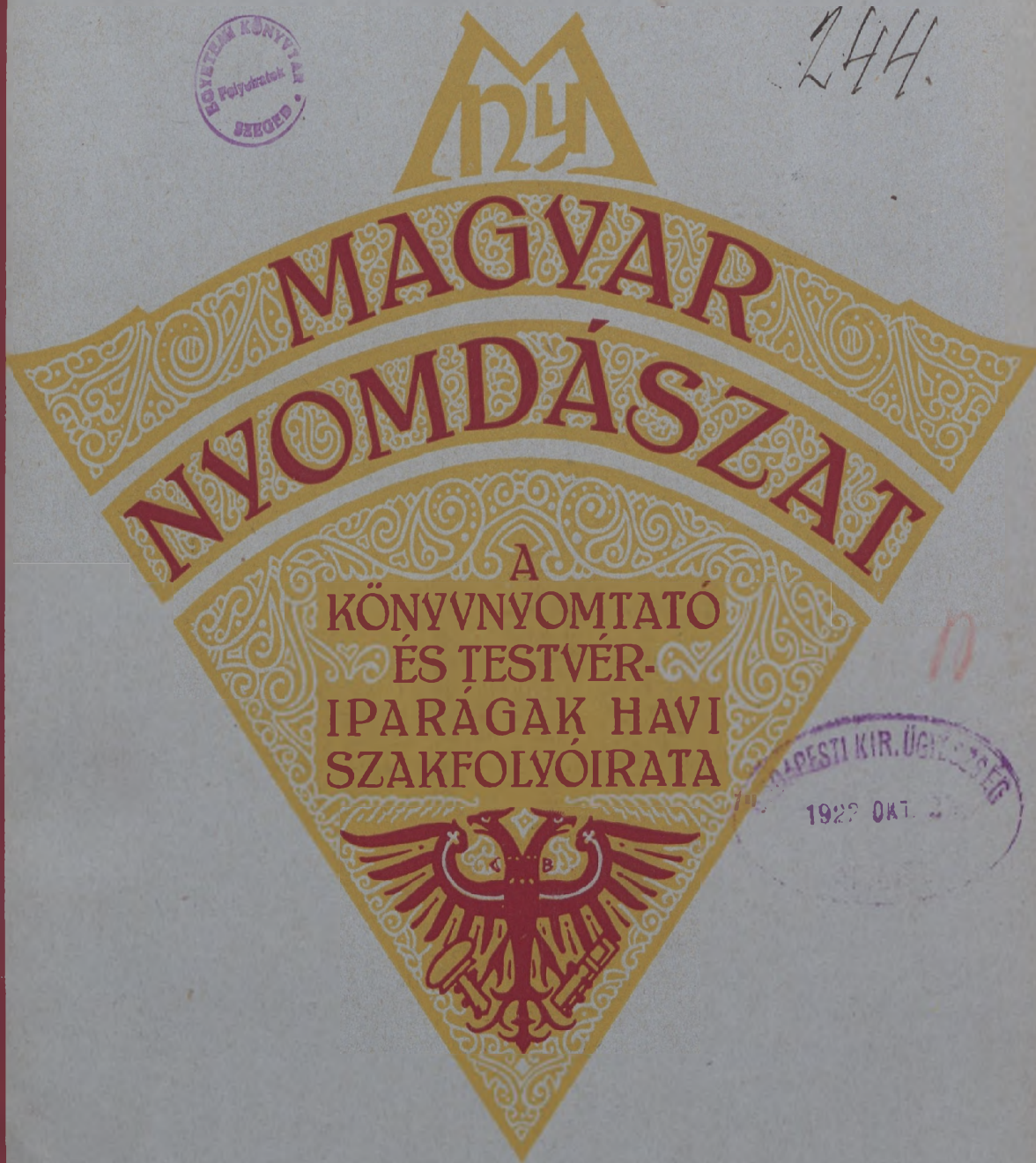

XXXI. ÉVFOLYAM • TIZEDIK SZÁM • 1922. OKTÓBER

50764

244.

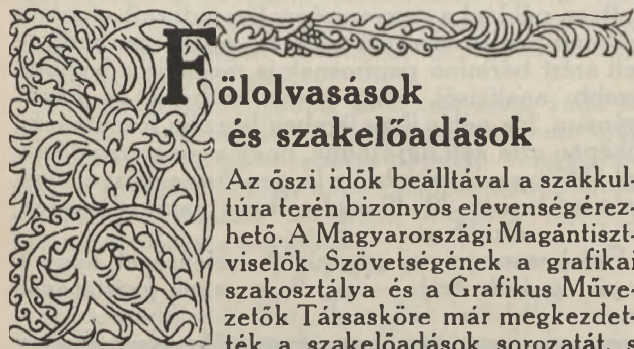
SZERKESZTIK: JANOVITS FERENC ÉS NOVÁK LÁSZLÓ

MAGYAR NYOMDÁSZAT

A KÖNYVNYOMTATÓ ÉS TESTVÉRIPARÁGAK HAVI SZAKFOLYÓIRATA

BUDAPEST, 1922 OKTÓBER HAVA
XXXIV. ÉVFOLYAM
10. FÜZET

Fölolvasások és szakelőadások

Az őszi idők beálltával a szakkultúra terén bizonyos elevenség érezhető. A Magyarországi Magántisztviselők Szövetségének a grafikai szakosztálya és a Grafikai Művészetek Társasága már megkezdtek a szakelőadások sorozatát, s lapunk zártáig immár három olyan előadás pörgött le, amely nivósságánál fogva bizvást megérdemelte azt a nagy érdeklődést, amellyel fogadták.

Az első előadást szeptember 18-án, a *papirgyártás*-ról tartotta *Goldzieher Géza*, a róla elnevezett papirkereskedelmi részvénytársaság vezérigazgatója, mindenki által jól érthető módon ismertetve a fő-fő nyersanyagunk előállítására vonatkozó legfontosabb tudnivalókat. Megpróbáljuk, hogy részben jegyzeteink, részben emlékezésünk alapján reprodukáljunk egyet-mást a kitűnő szakember előadásából.

A papiros történetéről az idő szűkre szabott volta miatt csak igen röviden szólhatott az előadó. A papiros ősi formája tudvalevőleg a papirusz, bár a távol Keleten már a Krisztus előtti XIII. században szélteben gyártották a mostani papirosunkhoz közel álló növényi papirost. A Krisztus utáni V. században az arabok a mai Spanyolország területén rongyból készítették az írókészséget. A VIII. századtól kezdve ez már a németeknél is szokásos. A rongyot ilyenkor szortírozták a minősége, színe és a többi szerint, majd összevagdosták, s terjedelmes kádakban, puttonokban (németül Bütten; innen Büttenpapier: merített papiros) mintegy rothasztották egy ideig. Ha az anyag megérett a földolgozásra: négyszögletes nagy szitával kimerítették belőle a kellő mennyiséget, bizonyos rázómozdulatokot végeztek vele, s azután megszáritották. A kézi munkát 1700 körül kissé hátrább szorította a kettőshengerű papirosgep használata (a diósgyőri Kolba-gyárban van még ebből a géptípusból); e gépnél a kész papirost kézzel vagdoszták le a hengerekről. A későbbi gépek tekercekké göngyölitették a papirost.

A papirosgepek termelőképesége újabb időben erősen fokozódott; amíg a diósgyőri gyár gépe napjában 20–25 métermáza papirost állít elő: Amerikában vannak olyan „schnell-läufer“ papirost gyártó gé-

pek, amelyek napi öt vagon 240 centiméter széle papirost produkálnak. Az európai modernebb gépek munkabírása naponként átlag két vagonra tehető.

A rongypapiros ma már csak mintegy 0,6 százalékkal szerepel a kereskedelemben; csakis különös célokra, beláthatatlan tartósságú okiratok anyagául készül. A papiros fő-fő nyersanyaga manapság a fenyőfa, amelynek alkotórészei közül kettő jön számításba a papiros készítésekor; egyik a növényi sejtek falát képező, igen tartós cellulóz, a másik pedig a levegőn gyorsan korhadó lignin. Előadó meggyőződése szerint a tiszta rongypapiros tartósabb a cellulózból valónál, még pedig főként azért, mert a sejtjei jóval hosszabbak, mint emezéi. A kérdést különben sokan vitatják. Azok azonban, akik a cellulóz-papirost egyenlő tartósságúnak mondják a rongyból való papirossal: ezt az állításukat tapasztalatilag egyelőre nem igazolhatják, mert hiszen a faörleményt csak 1845-ben találta föl Keller Gottfried, s az azóta eltelt hetvenhét esztendő nem adhatott elegendő tapasztalati bizonyosságot. Majd úgy egypár száz év múlva véglegesen el lesz döntve ez a vita is.

Papirossá való földolgozásra a húszesztendős életkor körüli, tíz-tizenkét centiméter vastag törzsek a legalkalmasabbak; az öregebb fák törzsében sok a korhadó rész, ami igen silánnyá és törékenyvé teszi a belőle készült papirost. A törzsek összevagdósása kezdetben 30–35 centiméteres tuskókba történik, majd arravaló gépekkel kivagdossák belőle a csomókat is. Mind apróbbra való vagdosás után vízben forgó őrlőkövek közé kerül a fa, amelyek malterforma péppé őrlik. Ezt nevezik faörleménynek.

A cellulózt ettől teljesen különböző gyártási módon nyerik, hideg úton vagy főzéssel, de mindenesetre bizonyos kémiai eljárások segítségülvételével. A tiszta faörleményhez legalább is 15 százalék cellulózt kell adni, hogy csak a legminimálisabb igényeknek is megfelelő papirost kapjunk; 50 százalék cellulóz hozzáadásával már gyönyörű papirosunk van; 75 százalék körül lévő cellulóztartalom esetén már félfamentesnek nevezzük a forgalomba került papirost.

Minthogy a papirosgyártás esztendőről esztendőre hihetetlenül sok erdőnek a megriktitását követeli meg áldozatul, sokan komolyan tartanak már attól, hogy egyszer csak elkövetkezik az az idő is, amikor az erdők kevesbedése következtében korlátoztnak kell majd a papirosfogyasztást. Mások pedig a fenyőfát különféle szurrogátumokkal szeretnék pótolni. A legtöbbet emlegetett ilyenféle szurrogátumok közül egy időben a szalmát használ-

MEGHÍVÓ
A MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSOK ÉS BETŰÖNTŐK
SEGÉLYZŐ-EGYESÜLETE
HATVANÉVES PENNÁLLÁSA ALKAL-
MÁBOL 1921 OKTÓBER HÓ 15-ÉN A PÓ-
VÁROSI VIGADÓ NAGYTÉRÉN
AZ EGYESÜLET ÁLTAL TARTANDÓ
DÍSZGYŰLÉSRE
UR ÉS CSALÁDJÁ RÉSZERE. A DÍSZ-
GYŰLÉS PONT 10 ÓRAKOR KEZDŐ-
DIK. A MEGHÍVÓ, TEKINTETTEL A
TÉREM CEKÉLY BEFOGADÓKÉPES-
SÉGÉRE, BELEPŐJEGYŰL SZOLGÁL
NAPIREND A TÖLÖLDALON

A Segélyező-Egyesület meghívópályázatán II. díjat nyert munka.
Szedte Spitz Adolf, nyomta Hofbauer Károly (Pester Lloyd-nyomda)

A Segélyező-Egyesület meghívópályázatán résztvevő munka.
Jeligéje: Kleukens.

ták ugyan kéregpapirosgyártásra, de író- és nyomtatópapiros előállítására nem alkalmas. Alomnak mindenesetre jobban használható. A kukoricalevélből tényleg gyártottak már meglehetősen minőségű papirost, de hasonlíthatatlanul többre került, mint a fenyőfából való. A papiros nádból gyártásának pedig egykor valóban igen nagy jövője lehet, de tíz-tizenöt esztendőn belül mégsem remélhető, hogy a nád-papiros nagyobb mennyiségben jelenjék meg a piacon.

A laikusok nagy része abban keresi a papiros jószágának a biznyságát, hogy az szép fehér-e s a világosság felé tartva: felhőzetektől mentes-e. Ez azonban nem bizonyít semmit, mert a fehérséget esetleg ásványi pótlóanyagokkal érték el, a felhőzetnélküliségnek pedig az lehet az oka, hogy a fa sejtjeit igen apróra őrölték. Mind a két eset természetesen a tartósság rovására szokott lenni.

Hogy van-e a papirosban lignintartalom, azt bizonyos kémiai reagensekkel a laikus is könnyen megállapíthatja. A kénsavas anilin például sárgára, a floriglucin vöröse festi a faanyaggal kevert papirost, még pedig a lignintartalom kisebb vagy nagyobb fokához képest világosabb vagy sötétebb sárgára, illetőleg vöröse.

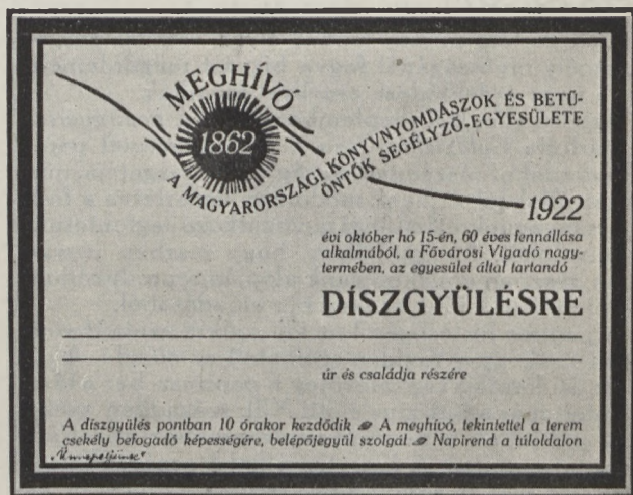
A földes pótlóanyagok mennyiségét illetőleg a hamutartalom vizsgálata adhat fölvilágosítást. Ez már körülményesebb eljárás és külön precíziós mérleg is szükséges hozzá. A rongyból gyártott papiros után kevés (2—3 százalék), a cellulózból készült után valamivel több, a lignintartalmú után még több a hamumaradvány. A pótlóanyagul használt kaolin meg egyéb hasonló anyag természetesen erősen felszokteli a hamumennyiséget.

A papiros szilárdságát úgy szoktuk megítélni, hogy alaposan összegyűrjük s aztán olyanformán dörzsölgetjük, mint ahogy a mosónő a fehérneműt mossa. Abból, hogy együrés és dörgölés következtében előbb vagy utóbb keletkeznek lyukacsák meg hasadások a papiroson: meglehetősen biztossággal következtelhetünk a papiros kisebb vagy nagyobb ellenállóképességére. Ha pontos megállapításra van szükség: papirosvizsgáló intézetbe küldjük a papirost, amely különböző precíziós készülékekkel megállapítja annak szakadási hosszúságát, esetleges megnyúlását, vastagságát s minden egyéb olyan tulajdonságát, amire kíváncsiak vagyunk. Szakadási hosszton azt a hosszúságot értjük, amelynél az illető papiros — valahová fölakasztva — önsúlyánál fogva elszakadna. A legjobb papirosok szakadási hosszúsága 6000 méter felé jár, a legsilányabbak 380 méter körül már szakadnak.

A papiros szakirodalma minálunk végtelenül szegényes. Gyakorlati alkalmazhatóságú szakkönyvünk

jóformán csak egy van: a Goldzieher Géza-féle „Gyakorlati tudnivalók a papirosról” című könyv, amely 1913-ban jelent meg nagyon szép és praktikus beosztással s két mintakötettel, de amelynek újabb kiadásáról, sajna, egyelőre szó sem lehet. Ausztriában még elhanyagoltabb a papiros irodalma, de a német-ausztriaiakat kiegészítheti a hatalmas, minden nemzet e tárgyú szakirodalmát fölülmuló németországi szakirodalom. Elsőrendű papirosszakirodalmuk van az angoloknak és franciáknak, de igen magasnívójú a norvégoké és svédoké is. Vannak különben a külföldön a szaktudást fejlesztő különleges intézmények is. Ilyen például a nagyszerűen berendezett charlotenburgi papirosvizsgáló állomás, amely igen mérsékelt árértékű bárminő papirosnak is megadja a legpontosabb analízisét, még pedig bárhova és bárki számára. Ha netán ilyes ügyben hozzánk fordulnánk, főképen arra kell ügyelnünk, hogy a megvizsgálásra beküldött papirosminta ne legyen összegyűrve; leghelyesebb cirka 30:40 centiméteres papiroslemezek közé téve elküldeni.

Érdekes még megjegyezni azt a jelenséget, hogy a papirosgyártás terén — egyéb anyagok gyártásával

A Segélyező-Egyesület meghívópályázatán résztvevő munka.
Jeligéje: Ünnepelelünk.

ellentétben — a többtermelésnek nem állott útjában a piac kimerülése sehol sem. Ha olcsóbb volt a papiros: a könyvkiadó hamarabb szánta rá magát bizonyos könyvek kiadására, a tanszergyáros újabb típusú irkafélék nyomtatására. A papiros olcsóbbodása mindig meghozta a hírlapok, könyvek s hasonló kultúreszközök szaporodását is.

* * *

A második előadást Janovits Ferenc, a Magyar Nyomdászat szerkesztője tartotta szeptember hó 22-én. Azokat a követelményeket ismertette, amelyeket ma az általános műveltség címén támasztanak a nyomdai művezetőkkel szemben s amelyeknek az esetleges hiánya súlyos nehézségeket okozhat a szakbeli munkálkodás terén is. A művezetőtől például ma nemcsak azt várják el, hogy elsőrendű szakember legyen a maga legtagabb értelemben vett hivatásának egész területén, de gyakran azt is, hogy értsen mindenhez a világon; a legteljesebb mértékben megértés és méltányolási tudja a kezén átmenő összes munkákat, beletalálja magát a szerző minden intenciójába, agya a történelmi, geográfiai neveknek kész tárháza legyen; szóval: mindenben és mindenütt a

legteljesebb megértés jellemezze a tevékenységét s munkatársainak utasítást és fölvilágosítást tudjon adni bármely irányban is.

Vannak azonfölül az általános műveltség fogalmának körén belül olyan tárgyak is, amelyek bizonyos tekintetben egyszersmind szaktudományi vonatkozásúak. Ilyen példának okáért a fizika és kémia, amelyeknek alaptörvényei megnyilvánulnak gépeink száz meg száz porcikáján, munkálkodásunk minden legcsekélyebb fázisában s a nyomdászati fölhasználta anyagok beláthatatlan sorozatában. Mindezt ismerie kellene a jó nyomdásznak, mert hiszen ezek megismerésével nemcsak az általános műveltségét öregbíti, de szakbeli tekintetben is roppant becses tudásanyagra tesz szert.

Nagy tetszéssel fogadott előadását azzal zárta be az előadó, hogy a kultúra forrásainál tevékenykedő nyomdásztól szinte megbocsáthatatlan könnyelműség, ha elmulasztja, hogy napról napra, minden lehető alkalommal mennél bővebben merítsen ebből a tisztavízű, áldásos forrásból.

* * *

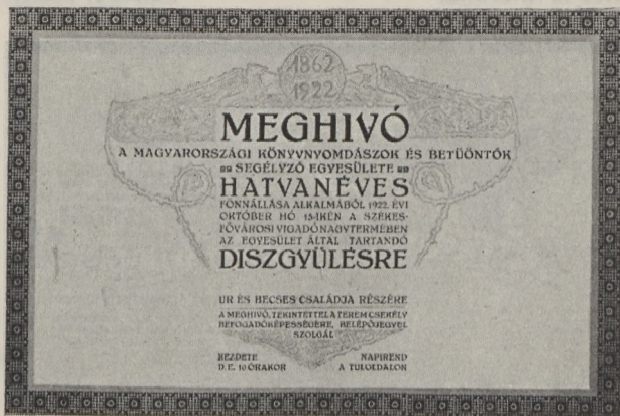
A harmadik előadást „A gráfiák és tipiák” címen *Novák László*, a Magyar Nyomdászati társaság elnöke tartotta október hó 5-én. A grafikai sokszorosító-művészetek birodalmának érdekességét és roppantul kiterjedt voltát akarta bizonyítani s ezért mintegy kinematogrammszerű gyorsasággal vagy 250 sokszorosítóeljárásnak a nevét sorolta föl, elmondva egyszersmind legfő karakterisztikumait s történetjének egynémely adatát. Szinte döbbenetes hatást váltott ki végül az a kijelentése, hogy a felsorolt harmadfélszáz eljárással távolról sincs még kimerítve a grafikai sokszorosító-művészetek technikája s hogy az eddig kipróbált eljárások száma úgy hozzávetőlegesen ötszörte annyi is megvan.

A magyar helyesírás szabályai

címen az Akadémia könyvvel lepte meg a nyilvánosságot, amely a nyomdászok szempontjából többféle érdekességet jelent. Mindenekelőtt utalunk kell a Korrektorkör törekvésére, amely a helyesírás kérdését már hónapok óta napirenden tartja. A Korrektorkörnek is az a szándéka, hogy a magyar helyesírás szabályainak megfelelő kimerítő szótárral segítsen az eddigi állapotokon. Elsősorban persze a főnökök testületével léptek érintkezésbe, hogy a Duden-mintára megalkotandó munka kiadását biztosítsák. De nemcsak ezért van szükség a nyomdatulajdonosok támogatására. Az egyöntetű helyesírás egész kérdése azon fordul meg, hogy a nyomdák mennyiben respektálják. A Korrektorkör úgy gondolkodott, hogy amennyiben a munka elkészítésében résztvesznek mindazok a szakkörök és szaktestületek, amelyeknek és akiknek a véleménye ilyen kérdésekben figyelmet érdemel: a nyomdák részéről sem lehet semmi akadálya az általánosan kötelező használatnak. Ezért célirányosnak látszott, hogy a főnököket egyrészt anyagi tekintetben, másrészt pedig erkölcsi szempontból is — hogy úgy mondjuk — lekössék. A Korrektorkör megkeresése bizony már jó ideje ott van a nyomdatulajdonosok vezetőségé-

nél, anélkül, hogy a kérdés csak egyetlen lépéssel is előbbre jutott volna. Az Akadémia most megjelent új helyesírási szabályzata ismét csak eggyel több ok ahhoz, hogy végre alaposan ragadjuk meg ezt a bennünket olyan közvetlen közelről érintő kérdést.

Az Akadémia új helyesírási szabályzata a nyomdák számára *általánosságban* semmit sem jelent. A mi szempontunkból csak olyan munka tarthat számot az érdeklődésre és komoly figyelemre, amely egyrészt gazdag és kimerítő szótárral, másrészt pedig bőséges és minden oldalról meghányt-vetett magyarázattal siet a segítségünkre. Az sem tartozik az utolsó követelmények közé, hogy a munka méltassa figyelmre a nyomdák érdekeit is, ami semmiképpen sincsen ellentétben azokkal az irányelvekkel, amelyekre a megalkotandó műnek úgyis tekintettel kell lennie, ha komoly sikerre tart számot. Talán elég itt az egyöntetűségre és a vaglyagosságokra utalnunk. Az Akadémia hat ivre terjedő kiadványa ezt a célt nemcsak hogy nem szolgálhatja, hanem egyenesen és kifejezetten zavarokat támasztana, ha véletlenül akadna egyetlenegy agilis nyomdatulajdonos, aki a kiadott füzetet komolyan venné. Az Akadémiának határozottan szerencséje van. A magyar nyomdatulajdonosoknak ugyanis semmi érzékük sincsen a kérdés iránt, mert a legtöbben még csak nem is sejtik, hogy mennyire anyagi érdekük a helyesírás alapos rendezése. Sajátságos az a nemtörődömség, amely ebben a tekintetben tapasztalható a főnökeink részéről. A multban is, most is a munkások szorgalmazzák az ügyet, anélkül hogy a munkaadók oldalán valami különösebb rokonszenvet tudnának támasztani a törekvések mellett. A munkásoknak ez az iparkodása igazán nem nevezhető önzésnek, míg a munkaadóknak félreismerhetetlenül anyagi érdekeik fűződnek hozzá. És mégis az a helyzet, hogy csak munkásrésztől ambicionálják a föladat megoldását. Ami ebben a kérdésben mégis történt már, az is munkásnak az érdeme. A Horváth Endre helyesírási szótárára gondolunk. Úgy látszik: ezt a vállalkozást sikertelennek tartják a munkaadók, és ez az oka a mostani tartózkodásuknak. Pedig ez tévedés. A Horváth könyve nem volt ugyan teljesen elfogadható már akkor sem, amikor megjelent, de a való igazsággal kerül ellentétbe, aki azt állítja, hogy a munka semmi haszonnal sem járt. A hibája ennek a műnek is csak az volt, ami az Akadémia most kiadott munkájának: csupán egyoldalú fölfogások jutottak benne érvényesüléshez. De még ha kifogástalan lett volna is a Horváth könyve, a megjelenés óta lepörgött csaknem tiz esztendő éppen elég ahhoz, hogy ismét új kiadásra gon-

A Segélyező-Egyesület meghívópályázatán résztvevő munka. Jellegje: Vázlat.

doljunk. Az ilyen munka nem számíthat hosszú életre; különösen az első nem. A Duden összehasonlíthatatlanul alaposabb munka volt, de a németek még ma sem gondolnak arra, hogy hosszú időre lemondjanak az időközben szükségessé váló revízióról. Ha tehát a döntésre illetékes nyomdatulajdonosok azt hiszik, hogy a Horváth-féle első vállalkozás sem járt eredménnyel, akkor ez igen sajnálatos tévedés, amelynek végeredményben az ügy maga is kárát vallja.

Lehetséges — ha nem is nagyon valószínű —, hogy munkaadói részről talán a szerencsés véletlenben bíznak. Talán olyan vállalkozásokra várnak, mint amilyen az Akadémia most megjelent könyve. Csakhogy ez ismét nagy tévedés. A kérdéses munka ennek a legjobb bizonyítéka. Aki a Magyar Tudományos Akadémiának ezt a művét gondosan átnézi, csalódottan látja, hogy éppen azok hiányoznak belőle, amikre nekünk nyomdászoknak a legégetőbb szükségünk van. Nincsen benne a nyomdák számára most már igazán nélkülözhetetlen kimerítő és a *Duden-féle aprólékosságokig terjedő magyarizát* az írásjelek helyes használatáról. Az idegen szavakra vonatkozó rész ugyancsak nem meríti ki a tárgyat. Itt különösen és elsősorban érezhető a bőséges szógyűjtemény hiánya. Ugyanezt mondhatjuk az összetett szavakról is. Mi nyomdászok nem elégedhetünk meg a jól vagy kevésbé jól szerkesztett szabályokkal. A gyakorlati élet annyi megoldásra váró kérdést vetett fölszínre, hogy az Akadémia szóbanforgó kiadványa még csak vázlatos feleletnek sem tekinthető. Sőt sajnálattal kell tudomásul vennünk, hogy egynehány olyan megoldást is találunk a könyvben, amely inkább zavar földelésére alkalmas, mint bizonyos kérdések tisztázására. A tárgyilagosság köteleességünké teszi, hogy ennyi általánosság után részletekkel bizonyítsunk. Erre nemcsak azért érzünk magunkban kötelezettséget, mert a komoly bírálatnak ez a legelső föltétele, hanem azért is, mert éppen ezek a részletek döntik el azt a kérdést is, hogy vajjon a nyomdatulajdonosok várhatnak-e a mi részünkre szükséges megoldást olyan próbálkozásoktól, amelyek a szerzők minden tekintélye mellett is egyoldalú fölfogásokat juttatnak csak érvényesüléshez. A nyomdatulajdonosokat a lehetőséghez képest meg kell róla győznünk, hogy a nyomdák számára csak akkor biztosítható általános használatra alkalmas helyesírási szabályzat és szótár, ha annak a készítésekor legalább meghallgatják a nyomdászok észrevételeit és kívánásait is. A meggyőzés egyik legkönnyebb eszközének látszik, ha az Akadémia most kiadott helyesírási szabályzatát *részleteiben* is szóvá tesszük. Legközelebb erre is rátérünk.

Szilágyi József.

Szinellentét és színösszhangzat

Félreértések vagy téves meghatározások elkerülése céljából — melyek e két ellentétet sejtető szó révén a kevésbé gyakorlottaknál előidézhetnének —, valamint jobb megértés okáért szükségesnek tartom a következő definíciót előrebocsátani. A „szinellentét” (kontraszt) kifejezés, amint az sejthető, nem jelent összhangzatlanságot (diszharmoniót), hanem az erős, mélységben, árnyalatban egymástól távol eső telt színek hatásos elhelyezésében leli magyarizátát. Az ilyen színegyüttes — összképénél fogva — mindig összhangzatos (harmonikus) hatást vált ki, s a szemléelőre frappáns, effektusos benyomást gyakorol. A „színösszhangzat” ennek ellenkezőjét jelenti, mert itt lágy, nyugodt, nyugodtságukban szinte egymást kiegészítő a színek összhatása. A kettő közt lényegileg az a különbség, hogy a „szinellentét” egyúttal összhangzatos is, az „összhangzatos” szinhatás pedig ellentétet (kontrasztot) nem idéz elő. Hogy a „szinellentét” mennyire összhangzatos, azt a mélységben egymástól legtávolabb eső színek nap nap utáni fölhasználása, már mint a *fehér* (papiros) és *fekete* (festék), azaz a papirosra elhelyezett, úgyszólván általános fekete nyomtatás legjobban bizonyítja.

Jobb megértés okáért — a két legellentétebb árnyalattól kiindulva — egy kis összeállítást adunk a szinellentétek fokozatait illetően, amelyből könnyen megítélhető, hogy a három alapszín (sárga, vörös, kék), vagy a három másodlagos avagy kiegészítő szín (narancs, zöld, viola) milyen fokozatokban közelednek egymáshoz vagy távolodnak egymástól, aszerint enyhítve vagy fokozva az ellentétet (kontrasztot), amilyen viszonylatban állnak mélység dolgában egymáshoz.

I.		II.	
Fehér	↑	↑	fehér
ezüst	. . . . .	. . . . .	fehér
sárga	. . . . .	. . . . .	fehér
arany	. . . . .	. . . . .	fehér
narancs	. . . . .	. . . . .	fehér
vörös	. . . . .	. . . . .	fehér
kék	. . . . .	. . . . .	fehér
zöld	. . . . .	. . . . .	fehér
viola	↓	↓	fehér
			fehér

Az arany és ezüst szín mint pótló árnyalat értendő.

Az I. összeállításból megállapítható, hogy minél jobban közelednek az egyes színárnyalatok a *fehér* szín felé, annál inkább fokozódik az ellentét a legesetebb árnyalattal, a *feketével* szemben; s fordítva (II): minél közelebb jutunk a *sárgához*, mint a fehér után a legvilágosabb színhez, annál inkább enyhülnek az egymás közti ellentétek. Ennek folytán a „szinellentét”, az egymástól legtávolabb, vagy nem túlközel álló színeknek mélységi értékük szerinti elosztását idézi elő.

A „színösszhangzat” (harmonia) törvényei szerint — ahogy azt e lapok hasábjain harminc éven át már ismételt, több oldalról megvilágítva bővebben tárgyaltam — minden szín a másodlagos, vagyis kiegészítő színével összhangzatban áll. Például: sárga és viola; kék és narancs; vörös és zöld. De teljes színösszhangzatot leginkább akkor érünk el, ha valamely

A Segélyező-Egyesület meghívópályázatán résztvevő munka. Jeligéje: Juci.

színösszeállításban — ahogy azt a Magyar Nyomdászati júliusi számában egy más kérdéssel kapcsolatosan érintettem — mind a három alapszín szemünket éri. Például: vörös—zöld (mely utóbbi sárga és kék-ből alakul ki) vagy sárga—viola (mely utóbbi vörös és kék-ből keverődik). E szabály betartásával egyúttal a színösszhangzatnak egy másik alaptételét követjük, mely szerint a *meleg* és *hideg* együttes alkalmazásával az összhangzatot csak tökéletesebbé tesszük, s ami a főtebb említett példák-ból is levezethető, amennyiben a vörös a meleg, a zöld a hideg; a sárga a meleg, a viola a hideg; narancs a meleg, a kék a hideg színek kategóriájába sorolandó.

A színek összhangzata nem szenved hátrányt, hanem inkább kellemesebbé, lágyabbá alakul, ha például: valamely kiegészítő színnek abszolút tiszta árnyalatát, az alapárnyalat betartásával, csak árnyalatilag valamely más színnel törjük. E tört színnek alkalmazása azonban csak akkor jár eredménnyel, ha a nyert árnyalatok egymást kiegészítik, azaz: a három alap- és három másodlagos szín látását lehetővé teszik. Például: sárgászöld—kékeszöld; vagy megfordítva: kékesvörös—sárgászöld, nem pedig — ami teljesen más eredményt szülne —, ha például a sárgászöldhöz sárgászöldet alkalmaznánk. De úgy is magyarázható e tétel: a kékesvörös ugyan a violához közeledik, s mivel a violának a kiegészítő színe a sárga, következésképpen a melléje alkalmazott zöldnek sárgásnak kell lennie.

Összhangzatlanyságot olyan színösszeállításban észlelhetünk leginkább, ahol a színek összetétele *egy bizonyos* árnyalat felé hajlik. Például: sárgászöld—sárgászöld, vöröseskék—vörösesnarancs és a többi. A kiegészítő színek egymáshoz való összhangzatosságán kívül megemlítendő, hogy minden szín a saját árnyalatából világosabbá tett tónusával — akár egymás mellett, akár egymás alatt alkalmazva — teljes összhangzatban áll.

Az elmondottak szerint a két színben előállítandó munkák nem igen okoznak nehézségeket, de a három és több színben előállítandóknál már nem olyan egyszerű a dolog.

Több színben előállítandó munkáknál — mindig az alaprajz színéből kiindulva — az egyes színek (árnyalati vagy mélységi értékük szerint) az egyes formatek képerősségével és fölület arányaival összhangzatba hozandók, nehogy az összképen előtérbe lépjenek azok a színek, amelyeknek úgyszólván csak a „staffage” szerepe jutna, vagy megfordítva.

Az elsőnél a legkönnyebb megoldás az, ha mint harmadik szint egy a két alkalmazott színből kevert színű, esetleg semleges árnyalatú (szürke) tónust illesztünk be. Ezenkívül a három másodlagos színnek (narancs, zöld, viola) az egyes formatekhez arányított árnyalati elváltozásai révén is szép eredmények érhetők el. Több színben előállítandó munkáknál a színes vagy színes és semleges tónusok és — amennyiben sárga vagy narancs nem fordul elő a munkán — az arany bekapcsolása a legközelebb fekvő megoldás.

Gyakorlati szempontból adunk még a „Wall Paper News” nyomán egy kis színösszeállítást úgy a színellentétre, mint a színösszhangzatra vonatkozólag.

Az *arany*: átlag minden mély, telt, sötét színnek (zöld, bíbor, kék, sötétbarna) s különösen a feketének ellentétes színe. Fehér papirosra gyöngye zöldes, kékes vagy szürke alapon tetszetős összhangzatban áll.

Ezüst (úgyszólván a fehérnek felel meg) feketével, violával, bíborvörössel, zölddel erőteljes ellentétet ad. Világosabb árnyalatok csak akkor hozhatók összhangzatba az *ezüst alappal*, ha azok teljesen fedőképesek.

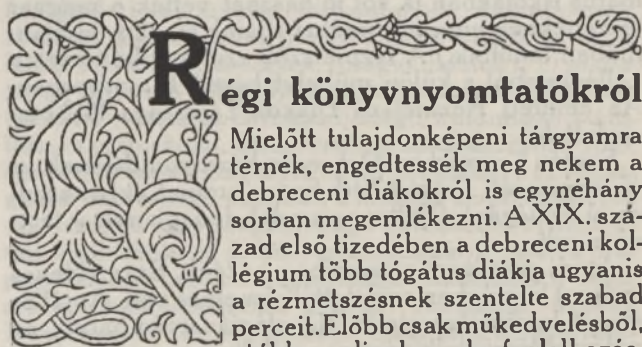
Sárga és pedig tüzes krómsárga (a háromszínyyomásmának emez egyik alapszíne), valamint hasonló árnyalatú sárga színek — hasonlóan az aranyhoz — leginkább a feketével, továbbá sötétbarnával, mélyvörössel, bíborvörössel állanak erős ellentétben. Tetszetős összhangzat e színnel nem igen érhető el.

Kék (milorikék, pávakék, háromszínek és a többi) mint telt szín a fehérrel, narancssal, feketével frapáns ellentétet ad. Olívdzölddel, szürkével, valamint kékeszürke és kékeszöld tónusokkal szép összhangzat érhető el.

Olívdzöld a vörössel, narancssal, gesztenyebarnával, fehérrel ellentétes; a kékkel, zölddel, barnával és feketével pedig összhangzatban áll.

Belátom, hogy az elmondottakkal nem túlkönnyű föladatot adtam a színek birodalmában még kevésbé jártas kollégáknak, de a sablontól mentes gyakorlati érzés, valamint az éles megfigyelés és definiálás — ez elemi fogalmak szem előtt tartásával — rövid kísérletezés után már helyes irányba tereli majd a szakmáját szerető nyomdászt.

Fuchs Zsigmond.

Mielőtt tulajdonképeni tárgyamra térnék, engedtessek meg nekem a debreceni diákokról is egy-néhány sorban megemlékezni. A XIX. század első tizedében a debreceni kollégium több tógátus diákja ugyanis a rézmetszésnek szentelte szabad perceit. Előbb csak műkedvelésből, utóbb pedig komoly foglalkozás-

képen. *Karacs Ferenc*, a későbbi híres rézmetsző indíthatta meg a mozgalmat tógátus diákkorában s az ő indítására kezdettek foglalkozni az ottani diákok a rézmetszéssel.

A kollégiumi cétusokban, azaz: a diákszobákban egybeverődő diáksereg nagy kedvvel üzte ezt a szép mesterséget, s amikor három derék tógátus: *Erős Gábor*, *Papp József* és *Pethes Dávid* személyében a Rézmetsző Diákok Társasága ügyes vezetőkre talált, a mozgalom kilépett a kollégium falai közül.

Első művükkel anno 1800 léptek a nyilvánosság elé. Címe: „Oskolai Uj Atlász”. Ez „metszödött és nyomtatódott a Ref. Collegiumban”. Kis kézi atlasz volt, az *első* magyarnyelvű térkép, amelyből — mint forrásom megjegyzi — „ifjúságunk a földrajzot tanulni kezdette, különös érdeme pedig az, hogy teljesen magyarnyelvű volt, holott abban az időben még az

A Segélyző-Egyesület meghívópályázatán résztvevő munka. Jellegje: Viktória.

ország valamennyi iskolájában, a debreceniben is, a latin volt a tanítás nyelve“.

Három évvel később Szentgyörgyi József állattanát látták el az ifjak rézmetszetű ábrákkal (103 szemléltető rajzzal, amelyeknek kliséi az atlaszokéval együtt a kollégium könyvtárának az ereklyeszekrényében láthatók mindmai napig).

A kollégium tanári kara nagy érdeklődéssel kísérte s minden telhető módon támogatta az ifjakat derék munkájukban. Hazánk különböző részében élő írók és tudósok is bátorító, serkentő levelekkel tartották ébren a „rézmetsző atyafiak“ tettvágját. *Csokonai Vitéz Mihály* költő szoros barátságot tartott velük és *Budai Eszaiás*, a híres debreceni professzor és történetíró, anyagilag és erkölcsileg támogatta a rézmetsző diákokat, akik az elért sikeren fölbuzdulva, 1804-ben kiadták az „Oskolai Magyar Új Átlász“ című művet, mely tizenkét, az 1800-iknál jóval nagyobb lapon, Európa országainak a térképét tartalmazta. (E térképek sokáig voltak forgalomban az ifjúságnál nemcsak Debrecen városában, hanem a többi tiszántúli református iskolákban is, sőt jó hasznát vették e magyar térképeknek ama református ifjaink is, akik Hollandiában tanultak.) A rézmetszők ezután kiköltöztek a kollégiumból s külön műhelyt béreltek a városban. Az említett Rézmetsző Diákok Társasága 1812-ben oszlott föl.

Ezután bemutatom Debrecen házinyomdájának az új provizorát: *Csöglei Tóth Ferenc* uramat, aki a hasonló kollégánk (Pallas-nyomda) dédapjának a testvére volt.

Az új provizor, sorrendben a 24-ik, Bura (Heves megye) községben született. Köznemes volt. Apját és anyját korán elvesztette. Nevelését István bátyja, az ordasi eklézsia lelkipásztora vállalta magára. Az elemi osztályokat Halason, a középiskolát Nagykőrösön végezte, a református gimnáziumban. Amikor kitűnő sikerrel elvégezte iskoláit, bátyja egy pesti könyvnyomtató intézetbe adta — mint forrásom mondja — növendéknek. Alkalmasint a Trattner Mátyás-fele nyomda volt az. Az inasok teljes ellátásban részesültek Trattner könyvnyomtató uramnál, aki többek közt szoltárskönyvek és más református egyházi nyomtatványok kiadásával is foglalkozott, és így a vidéki eklézsiaik nagyon is jól ismerték jóhírnevű officináját. *Csáthy György*, mint tudjuk, szintén ebben a nyomdában tanult.

Tóth Ferenc kitűnő szedő volt. A fapréson is pompásan dolgozott. Főlszabadulása után Debrecen városába vetődött. Előde: *Csáthy György* fölvette. Ez 1805-ben történt. Tizenkét évig működött mint segéd a házinyomdában, amelynek *Csáthy György* hirtelen bekövetkezett halála után művezetője lett. Ezt az állását 1817 november első napján foglalta el s az átvételi, leltározási és ilyen alkalmakkor szokásos munkálatok végeztével csakhamar nekifogott a nyomtatásnak.

A csöndes, zajtalan, de soha nem lankadó munka embere volt és a nyomdát mindvégig megtartotta ama színvonalon, amelyre előde emelte. Mint üzletember is derekasan megállta a helyét. Keze alatt a nyomda egyre nagyobb jövedelmet hajtó üzletnek bizonyult. A nagyságos cenzor urakkal, felsőbb hatalmakkal nem akaszkodott össze, a nyomda gyarapodása zavartalan volt. *Csáthy* provizorságának az első esztendejében még deficittel küzdött, Tóth Ferenc elejétől kezdve szép summa tiszta haszonnal zárta le számadásait.

A városi tanács elé az 1823. esztendőben terjesztett kimutatása szerint provizorkodása első öt esztende-

jében a nyomda tiszta haszna (váltóforintokban) évente így oszlott meg:

1817—18-ban	4 473 forint
1818—19-ben	3.633 „
1819—20-ban	2.223 „
1820—21-ben	2.541 „
1821—22-ben	2.666 „

Összesen tehát 15.536 forint

tiszta haszna volt a debreceni házinyomdának. Megjegyzem, hogy forrásom 15.542 forintot tüntet föl. A hiányzó hat pengőt, úgy látszik, az az impositor „Setzerkobold“ vágta zsebre . . . 15.536 forint! Rengeg volt ez abban a boldogabb korban, amikor a „zürichi devizaárfolyamokat“ a fene se ismerte . . . (1922 augusztus 3, száz magyar korona: 17:5 svájci fillér.)

Tóth Ferenc személyzete anno 1818 — *Trattner János* kimutatása szerint — 5 szedőből, 8 nyomóból és 1 könyvrakóból áll. Egy esztendőn át földolgoztak 200 bál papiroost. Hogy honnan szerezte az új provizor a papiroost, arról hallgat a forrásom. A XVIII. században a dobsinai papirgyáros (*Johannes Zieser* Papiermacher in Topsischau) látta el papírral a házinyomdát, *Margitai János* provizor idejében. Híres magyar papirgyáros volt és hihetőleg egy pöttyel olcsóbban adta gyártmányait, mint mai kollégái.

Öt évvel később 10 szócius (alkalmasint 4 szedő és 6 nyomó) és 8 inas dolgozott a nyomdában, melynek ekkor már 8 sajtója volt, tehát éppen kétszer annyi, mint amennyivel *Csáthy* dolgoztatott. Egyszerű kéziprések voltak még mindig, hiszen Pesten is csak 1835-ben szerelték föl az első vassajtót. (Ennek föltalálója *Stanhope* lord volt, aki a XIX. század elején lépett a nyilvánosság elé.) A hat nyomó közül a legügyesebb: *Fodor Ruben* még 1806-ban lépett a nyomda szolgálatába. Hogy hol tanult, arról forrásom nem tesz említést. Több mint 45 évig izzadt a faprés és a közben föllállított vas kézisajtó mellett. Az öreg „kveccser“ (a régi nyomók gúnyneve) jó karokkal megáldott ember lehetett.

A legelső gyorsajtót 1854-ben szerelték föl a debreceni officinában. *Csorba János*, Debrecen szabad királyi városának a kormány által kinevezett polgármestere, rendeltette azt meg. *Vankó János* pesti gépész gyártmánya. „Sajnos — mondja forrásom —, hogy *Vankó János* gépész még nem volt oly gyakorlott az ilyen gépek készítésében, hogy teljesen megfelelő gépet tudott volna alkotni s így ezen a sajtón teljesen tiszta nyomású munkát nem tudtak előállítani, másrészt maga *Fodor Ruben* sem értett annak kezeléséhez.“ (*Fodor Ruben* 1853-ban provizorrá lépett elő a városi tanács. Mint olyan, hat évig működött. 1859-ben nyugalomba vonult évi 348 forint 40 krajcár penzióval, ami éppen 100 forinttal volt kevesebb, mint a fix fizetése. A nyugalmat nem sokáig élvezhette, mert már 1860 augusztus 7-én meghalt. Több mint egy félszázadon keresztül szolgálta a nyomdát az öreg Gutenberg-tanítvány, akit *Pardavy József*, a Bucsánszky-nyomda masinamestere, személyesen ismert.)

Száz évvel ezelőtt Tóth Ferenc provizornak — mint már fentebb említém — nyolc faprés állott a rendelkezésére, ezek közül azonban kettő pihent. A személyzet fizetésében nem történt változás. Sőt a Királyi Udvari Kamara (Camera Regia) 1823-ban még a régi fizetéseket is le akarta szállítani és csak Tóth Ferenc és a személyzet érélyes állásfoglalására maradt meg a város az eddigi fizetések mellett. Vala pedig ez a fizetés: a provizoré 300 forint, egy-egy

szócíusé 186 forint évente... És ezt a csekély fizetést is túlmagasnak tartották a Buda várában székelő Camera Regia vaskalapos bölcsei, akiket — amint azt hazánk történetéből is tudjuk — Bécsországból kolumnazsinórral ráncigáltak ama legeslegfőbb körök, akiknek szemében „von Haus aus” szálka volt és maradt a kálvinista Róma házinyomdája... (Bécs városát a kurucok nevezték el Bécsországnak és a Wiener Zeitung hivatalos lapnak pedig a „Nyomtatott Hazugság” címet adták.)

Tekintve azt, hogy a nyomda számadása Tóth Ferenc idejében is állandóan pár ezer forint hasznalattal zárult, a városi tanács szűkműködésére — forrásom szerint is — nem volt indokolt.

Erdekes az az okmány, mely a nyomdai személyzet fizetésének a rendezéséről szól. Így hangzik:

„Az 1823 nov. 3-ik tanácsülés jkvéből:

Typographiae Provisor Tóth Ferencz sub dato 25. Oct. nro. 4629 praesentált Instantiájába azt kérte, hogy mivel a Nagy Méltóságú Magyar Királyi Udvari Kamarának sub 13. Aug. a. c. nro. 23.760 költ K. Parancsolattya mellett le küldött Salláriumok specificatiójába, a Typographiae Provisornak 200, a Sociusoknak pedig 161 Rh forint 20 kr van rendelve, azonban pedig 1798-ik esztendőül fogva, amikor a Provisornak, az addig kiadott Exemplárok helyett a N. M. K. Udvari Kamara K. Helybenhagyása mellett 100 Rh frttal pótolhatóván a 200 forint, 300 forint fizetése volt, a Sociusoknak pedig az Exemplárok helyett 25—25 forint adódván, 186 forint 20 kr. — ez a fizetés adódna ki mind magának, mind pedig a Sociusoknak.”

A tanácsülés határozata imígyen szól:

„Provisor Uramnak az Instantiája Informatio végett ki adódván 24. Oct. a. c. (értsd: anni currentis = folyó évi) Oeconomicus Perceptor és Rationum Censor Uraknak, minthogy a 31. Oct. tett Informatiojokból az jön ki, hogy a régi számadások szerint a Typographiae Provisornak kész pénzbe 200 forint volt, e mellett a nyomtatványokból 123 exemplár, a Sociusoknak pedig kész pénzbe 161 frt 20 kr, az exemplárokból pedig 25—25 darab; de 1798-ik esztendő Aprilis 30-án kelt Magistrualis Végezés által, mely a sokszor tisztelt Magyar Királyi Udvari Kamarának 1801. esztendő Deczember 17-iki a 19.734-ik szám alatt költ Resolutioja szerint helybe hagyódott, az Exemplárok helyibe a Provisornak 100 forint, a Sociusoknak pedig 25—25 forint rendelődött, és e szerint a Typographiae Provisornak esztendei fizetése kész pénzre reducáltatván: 300 Rh forint, a Sociusoké pedig 186 frt 20 krba defigáltatott, s attól fogva mindég a szerint fizetődtek.”

„Azért Oeconomicus Perceptor Urnak committál-tatik, hogy a Typographiae Provisornak, a Nagy Méltóságú Királyi Udvari Kamarának fent tisztelt K. Parancsolattya mellett le küldött specificatióba ki tett 200 frt, mint competáló és régtől járó fizetését adja ki, a 100 forintot pedig, mint az Exemplárok helyett rendelt és a Nagy Méltóságú Kamara által is helybe hagyott Summát, és így öszveséggel 300 forint. Ugy nem különbenn a Sociusoknak is a 161 frt 20 kr. mint fizetéseket, a 25—25 forintot pedig, az 1798-ik esztendőig fizetések pótlásába adott exemplárokért rendelt summát in summa 186 frt 20 kr.”

Az inasokról szóló záró sorok így hangzanak:

„Az Inasok fizetése pedig a Nagy Méltóságú Királyi Udvari Kamarának legközelebbi K. Rendelése szerint meghagyódik, s ezen végzés mind Perceptor Uramnak, mind pedig Typographiae Provisor Uramnak pro directione kiadatni rendeltetik.”

Legközelebb folytatjuk.

Leitner Pál.

A plakátművészet és a kereskedelem

A plakát — mint köztudomású — több-kevesebb művészettel alkotott, rajzos vagy szöveges, egy- vagy többszines grafikai ipari termék, bizonyos szokásosan megállapított méretben, mely hirdetési, ismertetési, tudósítási, illetve népszerűsítési célokat szolgál. A mai modern társadalomnak, kereskedelemnek elmaradhatatlan kelléke, melyet a következő esetekben használnak: a) *Agitáció* céljából, valamely eszme vagy ügy érdekében (például: béke- vagy háborús propaganda, közjótékonyági akció vagy munkapropaganda, hadikölcsön, választás); b) *tudósítás* céljából, valamilyen országos vagy magánjellegű intézmény, vállalat létezéséről, megnyitásáról (például: jótékonyági intézmények, üdülőtelepek, fürdőhelyek, forgalmi, illetve utazási irodák és vállalatok, biztosítási intézetek, újságvállalatok); c) *propaganda* céljából, valamilyen kultúresemény érdekében (például: országos és magánjellegű, különböző kiállításai, magániskolai, hangverseny, színház, mozi, film, sport- és dalosünnepélyre szóló plakátok); d) legnagyobb fontosságú azonban a modern *kereskedelemben* az országos vagy magánjellegű kereskedelmi akcióknál, kiállításoknál, árumintavásároknál, sorsjáték-propagálásánál, ingók és ingatlanok eladásánál s végül szinte elmaradhatatlan gyárak, vállalatok, üzletek létesülésénél és ezek áruinak, cikkeinek ismertetésénél, ajánlásánál.

A modern kereskedőnek reklámmal kell dolgoznia, így hát a leghálásabb és legalkalmasabb eszköze erre a célra a *művészi plakát*, mert ennek révén adja tudtára a közönségnek, hogy mi az eladni való árúja, vagy melyik a legajánlatosabb cikke. A plakát az ő szócsové a tömeghez, ezzel köti le a közfigyelmet, ezért annak szuggesztív erővel kell bírnia. Különbösen iszt minden jó, művészi plakátnak első föltétele.

A jó plakátnak — akár figurális, akár nem — ötletesnek, artisztikusnak, jórajzúnak, a tárgyának megfelelő jó színezésűnek, és kompozíció dolgában egyésesnek kell lennie. Kiviteli modora különféle lehet, és pedig: folthatású, krétázott és porozott (spricelt). Ezek az eljárások kombinálhatók.

A plakát sokszorosítása leggyakrabban litográfiai úton történik. Előállítható könyvnyomdai kivitelben, valamint mélynyomtatással és fénynyomással is, az utóbbi esetekben csak kisebb méretben, az ilyen módon való sokszorosítás meglehetősen költséges voltánál fogva.

A plakát méretei a helyi viszonyoknak megfelelőleg némileg korlátoltak. A székesfőváros hirdetőtábláin és oszlopain megjelenő plakátok hivatalos és leggyakoribb mérete például háromféle. Es pedig a következő: a) 95:126 cm. (dupla 13-as); b) 63:95 cm. (13-as, az elsőnek fele); c) 31'5:47'5 cm. (színházi műsor és a többi, a másodiknak negyedrésze).

Olykor nagyobb méretű is a plakát, többnyire külföldön, mely esetben az itt sorolt legnagyobb méretből állítják össze a kívánatos, átlagnál nagyobb méretűre, s litográfiai úton, részletekben nyomják, utólag összeragasztva, néha 16—24 és több részből is.

A plakát sokszorosításakor — a leggyakoribb módjánál: a litográfianál — számolni kell annak technikai lehetőségével és föltétlenül tiszteletben kell tartani

anyagszerűségét. Ki kell használni a könyomás minden technikai forszát és originalitását.

Nehéz probléma a tervező számára a belü, a plakátrajz fölirata. Vigyázni kell nagyon, hogy a szöveg agyon ne üsse a rajzot, viszont arra is, hogy el ne vesszék. Tehát egyiket a másik rovására nem szabad kidomborítani. Könnyen olvasható, kevés, szabatos szöveget alkalmazunk, mert a járóelőknek nincs idejük sok szöveg olvasására és könnyebben vésődik az emlékezetükbe, ha az rövid. Diszítői szempontból a betű épp oly fontos kelléke a jó plakátnak, mint bármely más része. A legjobb rajzú figurális plakátot tönkretetheti a rossz helyre rajzolt és rosszrajzú betű. Ezért egyszerű, könnyen olvasható, de a plakát stílusának megfelelő betűket alkalmazunk.

Nem igaz, hogy jobb a plakát sokszorosítása, ha a tervező maga litografálja. És pedig azért nem, mert a litografálás tökéletes elsajátításához sok évi egyhuzamban való gyakorlat és az ennek révén elért tapasztalatok és forszok ismerete szükséges, melyeket a rajziskolai műhelygyakorlatok csekélyszámú órái alatt elsajátítani képtelenség. A plakát litografálására különben is a több-kevesebb rajzi kézügyességel bíró kromolitográfusok hivatottak.

Röviden ismertetem még tapasztalatból szűrt véleményemet ama föltételekről, melyek mellett lehetne művészi plakátot alkotni. Ha tárgyilagos fogalmat és véleményt akarunk alkotni magunknak a művészi plakátról, akkor először is meg kell különböztetni a közönséges falragaszt a művészi plakáttól. A plakát maga a grafikai termékek között hatalmas talaja az ipari és kereskedelmi grafikának és iparművészetnek, ahol az arra hivatottak, a művészek és tervezők tudásukat, egyéni fölfogásukat, stílusukat — föltéve, hogy van — érvényesíthetik.

Visszapillantva a magyar plakátművészet rövid multjára, észre kell — sajnos — vennünk, hogy akadt eddig, bár nagyon kicsiny számban, egyéni megnyilvánulás is, a legtöbb plakát azonban a külföldi, különösen a német plakátművészet hatása alatt készült. A félreértések elkerülése végett nem mulaszthatom el megjegyezni, hogy e soroknak nem célja a mi fiatal plakátművészetünknek és művelőinek a lebecsmérése. Csak való, tényszerű megállapításokra szoritkozom.

A plakát, mint föntebb már mondtam, olyan grafikai termék, mely többé-kevésbé kereskedelmi célokot szolgál, tehát az átlagemberek szemében nem hat föltétlenül művésziileg. Pedig ez csak látszat. A plakátfestés speciális művészetnek mondható. A rendelők nagy részét — tisztelet a nagyon kevés kivételnek — éppen az említett látszat téveszti meg. S e tévedésből áll elő az a téves fölfogás, mely miatt a művészek és rendelők közötti ellentétek kiegyenlíthetlenné válnak, s gyakran megalkuvásra kényszerítik a tervező művészeket (ami ugyan sok esetben kenyérkérdés is), s esetleg olyat is produkálnak, amely legnemesebb meggyőződésük ellenére lehet.

El kell ismerni a rendelők kívánságait, mert elvégre ők fizetnek, de tisztelni és becsülni kell a tervező művészek meggyőződését is. Hiszen a művészek és tervezők azok, kik e speciális tudásuk révén hivatottak művészetet, kultúrát belevinni a plakátokba.

Természetesen óhajtható volna, hogy a rendelők olyan tervezőket bizzanak meg plakátjuk plánumával, akik képesek ily művészi megbízatások megoldására, akik tehát a legszorosabb értelemben véve művészek. Föltétlenül megválogatandók azok, akik plakáttervezési megbízást kapnak, de sikeres megoldás esetén jól is honorálandók. Mert más ambíció-

val fog neki a tervező művész, ha nem pusztán egy tál lencséért kell képességét rendelkezésre bocsátania. A plakátok roszságának egyik főoka pedig az, hogy a rendelők nem igen választják meg a rajzolt, vagy mert nem értenek hozzá, vagy kényelemszeretetből, vagy pedig azért, hogy a plakáttervek olcsóbb előállításúak legyenek. Ezért igen gyakran kontárok kezébe adják a munkát, s valóra válik a régi közmondás: olcsó húsnak hig a leve.

Plakátot tervezni szellemesen, ha kell: összeegyeztetve a megrendelő ritkán jó ötletével, az előállítási technikáknak és lehetőségnek megfelelően: nem könnyű föladat. Ennélfogva ily művészi föladatok a grafikusok közül is csak azoknak adandók ki, akiknek az ehhez szükséges speciális művészi tudásuk megvan, és már bizonyosságát adták képességeiknek, így nyilvánosan hirdetett pályázatok alkalmával is. Ezekkel a tervezőkkel szemben a plakátrendelők a legteljesebb bizalommal kell hogy legyenek, már csak azért is, hogy érzéseikkel rendelkezessenek, s önbizalmuk meglegyen. Legtöbbször a megrendelő rossz néven veszik e művészek és tervezők sokszor agresszivitásnak látszó ragaszkodását a meggyőződésükhöz. Művészi munkánál pedig okosabb dolog, ha a tervezőhöz alkalmazkodik a rendelő és nem mint legtöbbször történik: a tervező a rendelőhöz.

Igaz, hogy plakátművészetünk az utóbbi években nagyot fejlődött az ipar és kereskedelem föllendülése révén. De viszont az is igaz, hogy nagyon kevés az igazán ötletes, az izléstelenül riktó színektől mentes, jórajzú plakát, a moziplakátokról nem is beszélve. Az eddig megjelent plakátok átlaga, kevés kivétellel, aligha érdemesíti figyelemre az általános intelligenciával bíró, jóizlésű embert. Tehát tény, hogy a tömegek izlését művészeknek kell irányítani. Nekik kell megtanítani a közönséget, a tömeget a szépre, s a közönség fogékonyra is lesz erre rövid időn belül.

Elsőrendű kultúrérdeket szolgálnak a gyárosok, kereskedők és iparosok, ha a művészek által izlést, ötletet, és ha kívánatos, előkelőséget vitetnek a plakátjaikba. Egy nagy város kultúrfokáról meggyőződni a legjobban és legbiztosabban a hirdetőtábláiról lehet.

Röviden összefoglalva a nézetemet: a plakát ügyével az összes érdekelteknek nagy szeretettel kell foglalkozniok, mert csak úgy lehet az művészi. Hisz a művészi plakát mintegy kirakata a kereskedőnek, s állíthatjuk, hogy bármilyenmű vállalkozás kvalitását a plakátjának milyensége jellemzi. Husz Nándor.

Szedőtermi anyagunk rendbentartása

Oly szedések vagy egész művek, melyek bizonyos időszakokon belül újból nyomtatódnak és állva maradnak, becsomagolandók, az oldalszám a csomagra ráirandó, de úgy, hogy az irás el ne mosódhassék; a csomagok azután elteendőek, még pedig olyan sorrendben, hogy a szedések újráfölhasználásakor ne kelljen az egész csomagsort megforgatni, vagyis a később szükséges csomagokat tegyük alul és följük az előbb fölhasználándókat. Az ilyen nagymérvű álló szedéseknél szintén figyelembe kell venni a föntebb mondottakat, vajjon nem praktikusabb-e az anyagokat, cimbetűket és a többit kivenni belőlük és úgy eltenni őket.

A depozitőr, illetve fölrámoló a gépből hozzája került formákat a legcélszerűbb sorrendben ossza, illetve osztassa el. Természetes dolog, hogy a nyomdában éppen azidőtájt nem szükséges betűket és anyagokat tartalmazó formákat későbbre hagyhatja, mint olyan szedéseket, amelyeken olyan anyagok és betűk vannak, melyekre égető, vagy előreláthatóan rövid időn belül szükség lesz. Mindazáltal vannak formák, amelyeknek elosztását tanácsos azonnal végezni, mivel nem sok időt vesz igénybe és sok anyag van bennük. Ilyen formák: plakátok, gyérrovatú táblázatok, keresztvonalzások és más effélék. Minthogy a szedéseknek „elosztható” és „el nem osztható” kategóriákba való sorozása amúgy is az üzemvezetőség dolga, a főntemlített sorrendet csak az „elosztható” szedésekre kell érteni.

Az elosztható szedéseket a depozitőr vagy fölrámoló a hozzája beosztott munkaerők arányában osztja el. Ahol több munkaerővel rendelkezik, ott a legjobb, ha egyikük szétbontja a szedéseket és az anyagokat, cimbetűket nagyjából szortírozza, a többiek pedig nyomban elosztják a szekrényekbe. Ha kompressz kéziszedésekről van szó, akkor az egyik bontja a szedéseket és minden anyagot kivesz belőlük, a másik pedig összeállítja elraktározható osztánivalóvá. A kompressz osztánivalónak eltett, minden anyagtól és szükségesebb betűktől (törtek, egyesjelek és a többi) megfosztott szedés becsomagolandó és a csomagra ráírandó: a betűfaj grádusa, neve és az is, hogy milyen nyelvű osztánivaló. Ha esetleg olyan a szedés, amely sok számot vagy verzálst, vagy egyéb különleges, rövidített szavakból álló, avagy merkantil munkákban összehordott sorokat tartalmaz, akkor ezt a körülményt is föl kell tüntetni a csomagon, nehogy az osztánivaló szedéseknek a szedők használatára való kiadásakor fölösleges időfecsérlés történjen a csomagok kinyitásával és ha az osztánivaló nem bizonyult kívánatosnak: újra való becsomagolásával. Az osztánivaló kompressz szedéseket tartalmazó csomagokat az erre a célra szolgáló szekrényekben nemcsak betűfaj és betűnagyság szerint kell elkülöníteni, hanem az egyfajta nyelvű osztánivalók szerint is.

Hogy a depozitőr vagy fölrámoló hogyan végezze tulajdonképeni munkáját: az anyagoknak helyükre való juttatását, nem igen foglalható sablonba, mert a rendelkezésre álló munkaerők száma, az idő és bizonyos anyagoknak szükségesebb volta szabályozói annak. A racionális nyomdai összedolgozás szempontja alól egy speciális munkaerő sem vonhatja ki magát, épp úgy nem teheti ezt a depozitőr vagy fölrámoló sem; munkája csak úgy lesz a helyzet magaslatán álló, ha a számára kiszabott munkakörben mindig az egész üzem szükségletéhez igyekezik alkalmazkodni. Ha ezeket az alkalmazkodás szabta körülményeket tekintetbe veszi, másképpen osztja be a munkáját, mint tenné akkor, amikor minden anyag bőségesen van meg a szedőteremben, amikor is teljesen szűkebb munkájának szentelheti magát és úgy oszthatja be azt, amint azt a legcélszerűbbnek tartja. Oly nyomdában, ahol sok kiemelő- és cimbetűt fogyasztó munka (hirdetések, kisebb-nagyobb merkantil nyomtatvány) készül, sehogyan sem helyeselhető, hogy a hétnek öt napján csak a szedéseket bontják és a betűfajokat s anyagokat szortírozzák, s csak a hatodik napon látnak a kiemelő- és cimbetűfajoknak a szekrényekbe való osztásához, mert az ilyen helyen a minduntalan hiányzó betűk keresgélése sok idővesztéssel jár. Ilyen helyeken lehetően naponta kell a kiszortírozott betűfajokat a szekrényekbe elosztani.

Az anyagok (léniaiak, tézók, úrpótlók, négyzetek) még rövidebb időközökben juttatandók el helyeikre, ezért tanácsos, hogy az anyagszekrény, úrpótlószekrény, léniaszekrény a depozitőr vagy fölrámoló közvetlen közelében legyen.

A szedők részéről az osztás alkalmával tapasztalt formamosási rendellenességeknél — hiszen tudjuk, milyen munka a rosszul mosott szedés elosztása, amikor a betű az osztás művelete alkalmával nem siklik simán ujjaik közül a szekrénybe — a depozitőr vagy fölrámoló tartozik figyelmeztetni elsősorban a gépterem vezetőjét, ha pedig az utóbbi ezt a visszasságot technikai fogyatékoságok miatt nem tudja kiküszöbölni, másodsorban az üzemvezetőséget.

Itt említhető meg, hogy a léniaanyagot a léniaszekrénybe való visszahelyezés előtt tanácsos terentinben vagy petróleumban meghemperegteni és a rátapadt mocsoktól ronggyal megtisztítani, mint-hogy nagyon drága és precízitási követelményeket támasztó anyagról van szó.

Az el nem osztható szedéseket a depozitőr vagy fölrámoló deszkára helyezze el, azután azoknak az utcáknak a formaregálisaiába dugja be, ahol azokra valószínűen szükség lesz és ahol azokat könnyen megtalálja, amikor újból szükség lesz rájuk. Időről időre a művezetővel járja be ezeket a félretett szedéseket, hátha van közöttük olyan, amely már eloszthatóvá öregedett. Így cselekedjek az egyes lapok és folyóiratok hirdetéseiével is; ide persze az illető lap metőrjének és a lap hirdetéseit kezelő, a nyomdába bejártos közegnek a közreműködése szükséges.

A tömöntvényekről könyv vezetendő, különösen olyan nyomdáknak, ahol az öntvényforgalom nagymértékű. Az öntvénykönyv rovatbeosztása a megrendelők nevei abécés sorrendjének betartásával a következő lehet:

Megrendelő neve	Formátum	Megrendelő raktári nyomtatványszáma	Hány öntvény van belőle?	Elhelyezve hányas számú		Matricája hányas számú	
				öntvény-szekrényben?	öntvény-fiókban?	matricaszekrényben?	fiókban?

A csomagolásra vonatkozóan megjegyzem, hogy együvé tartozó két öntvényt vaklapjokkal kell egybetenni és úgy csomagolni. Az öntvényeknek az öntvénydepóban való elhelyezése többféleképpen történhetik: formátumok szerint, ha a megrendelő egy és ugyanaz; ilyen esetben a megrendelőnek raktári nyomtatványszáma is figyelembe veendő, azaz a formátum keretén belül a raktári nyomtatványszám folytatolagosságát is vegyük tekintetbe; vagy ha több megrendelő számára vannak öntvényeink, akkor jobb, ha megrendelők szerint (a formátumok betartásával) helyezzük el őket. Minthogy a kopott, esetleg törött öntvényeket nem adhatjuk nyomás céljából a gépbe, szükséges az eredeti matricáknak a megőrzése is. A matricák az öntvényekhez hasonlóan helyezendők el, persze úgy, hogy sérülés ne érhesse őket.

A defektbetűkről a depozitőr vagy fölrámoló rendszeres könyvet vezessen. A könyv a betűfajok abécés sorrendje szerint a következő rovatokat tartalmazza:

Betűfaj	Grádus	Milyen betű?	A defekt-szekrény melyik fiókjában?	Hány sor van belőle hozzávetőlegesen?

A ritkábban szükséges defektbetűket legjobb egyforma szélességre fölszedett állapotban csomagolva

félretenni, mert így könnyebben lehet nyilvántartani mennyiségüket. A gyakrabbi forgalomnak kitett defektbetűket szükségtelen nyilvántartani, ezeket nem is kell fölszedni, hanem egyszerűen papirzacskóba is el lehet helyezni; ha azonban igen sokféle betűből van ilyen gyakori forgalmú defekt, akkor mégis jó egy kis evidenciát vezetni róla, mert hát „nem káptalan az ember feje” s könnyen megtörténhetik, hogy nemlétezőnek mondjuk azt, ami de facto megvan.

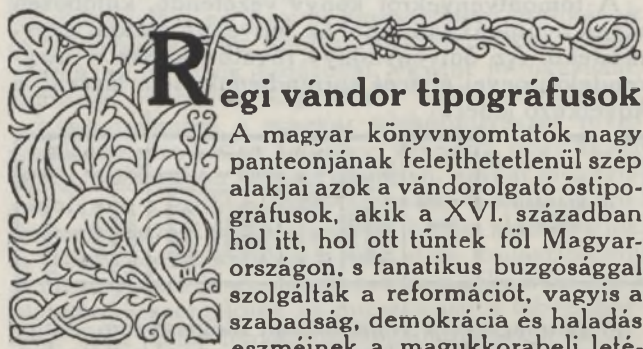
Az úgynevezett „zeug”-ot is fölemlítendőnek tartom. A depozitőr vagy fölrámoló kisebb dobozokat osszon szét utcánkint, hogy a szedők a teljesen hasznavehetetlenné vált betűket beledobhassák. Ezeket azután nagynéha gyűjtse össze az ő zeugközpontjába, amit azután a tömöntőnek adhat át.

Végül még a hajók, szedővasak, szedőléniák jókarbantartásáról is meg kell emlékezni. Aki a nyomda kötelekéből kiválik, attól a nyomda tulajdonát képező ilyen szerszámok beszedendők és jó helyen megőrzendők, ahol nincsenek kitéve a rozsdásodásnak. Ha új szedő lép be, a depozitőrtől vagy fölrámolótól kapja a szedővasat és a hajót.

A szekrényeknek időszakosan való pormentesítésére vonatkozóan a depozitőr vagy fölrámoló tartozik az üzemvezetésnek javaslatokat tenni és azon lenni, hogy ez a munka olyankor történjék, amikor az üzemet nem akasztja meg a munkájában.

Végére értem mindannak, ami ebbe a témakörbe beszorítható volt. Lehet, hogy egyet-mást kihagytam, no de majd csak akad valaki, aki a kihagyottakat is megírja.

Rasofszky Andor.

Régi vándor tipográfusok

A magyar könyvnyomtatók nagy panteonjának felejthetetlenül szép alakjai azok a vándorolható őstipográfusok, akik a XVI. században hol itt, hol ott tűntek föl Magyarországon, s fanatikus buzgósággal szolgálták a reformációt, vagyis a szabadság, demokrácia és haladás eszméinek a magukkorabeli létteményesét. Mérhetetlen szenvedés, esetleg vértanúság is volt a sorsuk; vándorolgatásuk is jórészt a zsarnokság üldözései elől való menekülés volt.

Első igazi vándor nyomdásza e korban *Huszár Gál* prédikátor és nyomdász volt, akit bárán lehet a XVI. század legbátrabb agitátorának nevezni.

Bécsben, *Hoffhalter Rafael* (igazi néven *Skrzetusky* lengyel nemes) nyomdájában tanult. Mikor már elég képzettnak érezte magát, némi betűanyagot meg sajtót szerzett, egy kétkerekű talyigára rakta mindezt, ha szüksége került, s úgy járta be Magyarországot, mindenütt prédikálva, közbe-közbe azonban, mint Magyaróvárott (1558), Kassán, Debrecenben (1561), Révkomáromban, Komjátiban és Pápán hosszabb időt töltvén, a nyomdáját fölállította és nyomogatott pasquillokat, vitairatokat, prédikációkat, imádságokat. Erősen támada a katolicizmust, amiért folytonos üldöztetésnek volt kitéve; többszörösen elfogatási parancsot adtak ki ellene. Egy ízben el is fogatván, Kassán bebörtönzik, de 1560 december 27-én kiszabadítja a város népe. Alruhában Debrecenbe menekül, ahol szívesen fogadják. Nyomatóműhelyét Kassáról titokban elhozatva, ő lett Debrecen város első tipográfusa. 1562 őszén Révkomáromba ment prédikátornak, de az esztergomi érsek megneszelte itteni

tartózkodását, s el akarta őt fogatni. Bolyongása közben Nagyszombatban akart megtelepedni, a hatalom pribékjei azonban már 1565 januárjában továbbmenekülésre kényszerítették. A nyitramegyei Komjátiba szökve, néhány nyugodalmas esztendő telt itt, irogatva és dolgozgatva. 1574-ben Pápában hívták, ahol 1575 október 23-án pestisben elhalt. Fia: *Huszár Dávid* szintén nyomdász volt.

Nem is kell talán említeni, hogy *Huszár Gál* mindenütt, ahol megfordult, az első sajtót állítja föl, így kortörténeti szempontból legérdekesebb debreceni időzése, mivel ottani nyomdája továbbvándorlása után ottmaradt, s ennek művésze, újabb betűanyagok és szerek beszerzése után, *Török Mihály* lett, aki ilyen módon Debrecen első nyomdájának második nyomdásza volt.

Vándor nyomdász volt a már említett bécsi könyvnyomtató *Hoffhalter Rafael* is, ki e német álnév alatt, mert mint tudjuk, lengyel neve *Skrzetusky* volt, járta be Ausztriát és Magyarországot, mindenütt a reformáció, majd később az unitarizmus igéit hirdetve.

Kitűnő nyomdász, betűöntő és fametsző volt *Hoffhalter Rafael*. 1565 körül — *Török Mihály*val egyidőben — Debrecenben, majd Nagyváradon dolgozott. 1567 táján Gyulafehérvárra hívták *János Zsigmond* udvarához, ahol 1568-ban egy a szentháromságot gúnyoló fametszetéért porbe fogták és kivégezték. Ő volt tehát az első nyomdászmártírunk.

Fia, *Hoffhalter Rudolf*, szintén nyomdász volt. Apjának tragikus halála után otthagyta Gyulafehérvárt s Váradra költözött. 1570–74 körül Alsólendván dolgozott, majd *Zrinyi György* birtokán a Varasd mellett Nedelicen. 1577–87 körül Debrecenben tevékenykedett, de közben — 1584- és 1585-ből — Váradról is vannak működésének nyomai. „Typographus tigurinus”-nak: zürichi könyvnyomtatónak mondták, ami valószínűleg a svájci reformátorokkal való összekötését akarja jelteni.

Az üldöztetések kálváriáját szintén keresztüljárta *Bornemissza Péter*, ágostai hitvallású evangélikus szuperintendens, akit valósággal lépten-nyomon üldöztött a katolikus papság irodalmi és nyomdászati munkái miatt. Működése mint nyomdászé igen homályos, mert nyomtatványain a neve hol hiányzik, hol *Huszár Gál* „kesztette nyomni”, hol pedig hamis város és évszám van rajtuk, ami megnehezíti a tájékozódást.

Irodalmi munkássága már sokkal inkább fölfedhető. 1573-ban Bécsben adta ki első művét. Ezután Sempten, innen menekülve Detrekő várában, végre Rárbokon nyomdászkodott *Manckovits Bálint*tal. Nyomdászati működése 1573-tól 1584-ig terjedt.

A kóbor nyomdászok igen érdekes képviselője a *Farinola* néven is ismert *Manckovits Bálint*. Születésére nézve lengyel ember; 1582–1584 körül Galgócon találjuk, majd *Bornemissza Péter*rel együtt dolgozott Rárbokon. Mikor *Bornemissza* e helyt 1585-ben meghalt, *Manckovits Vizsolyra* ment, ahol *ecsed*i *Báthory István* igen barátságosan fogadta.

Manckovits nyomdája ekkor már olyan hiányos fölszerelésű volt, hogy azzal valamelyes nagyobb és jobb munkát előállítani nem lehetett. Mecénása költségén *Manckovits* tehát újra fölszerelte nyomdáját: új betűket faragott és öntött, új kézisajtót készített, papirosról gondoskodott. Munkái közül csak három magyar és egy latin munka volt régebben ismeretes. Révész *Imre* a *Sárospataki Füzetekben* egy olyan latin munkáját említi *Manckovits*nak, amely eddig ismeretlen volt. A címe: „Articuli, luxta quos regitur Ecclesia superioribus regni Ungari de partibus. M. D. XCV.”.

A könyvnek nincs impresszuma, a dolog épp ez oknál fogva vitás. De nem erről híres a vizsolyi Mancskovits-nyomda, hanem arról, hogy itt nyomatta Károli Gáspár gönci református lelkész híres bibliafordítását, amelynek impresszuma: „Visolban kezdetetett Böyt Elő Szombaton, az az 18. napon Böyt elő huanak 1859. esztendőben. Es ebben elvégeztetett Istennek kegyelmességéből, 20. napon Szent Jacob huanak, Christus Wrunk születése vtán ennyi esztendőben: 1590“.

Nevezetes vándor tipográfusunk volt még a XVI. században *Manlius János*, aki 1563 körül Ungnad urachi szlovén nyomdájában szedte magába a nyomdászihletet. Majd Laibachba került, ahol virágzó könyvkereskedést és nyomdát alapított. A derék könyvnyomtatót azonban 1581-ben kitiltották e városból, s ettől fogva csupa bolyongás volt az élete. Az ő impresszumain is hamis olykor a nyomtatás helyének a megnevezése (például az arad megyei Világos várában aligha dolgozhatott), de tudjuk róla, hogy 1582-től 1588-ig Németújváron, ettől fogva 1592-ig Monyorókeréken, 1593-ban Németlövön, majd megint Németújváron, azután Sárváron és Keresztúron nyomtatgatott. Összesen 55 olyan könyvről tudunk, amely az ő sajtójából került ki. Ezek közül 34 magyar nyelvű.

Manlius Jánost 1604-ben temették el Németkeresztúron. A magyar nyomdászpanteon egyik legérdemesebb alakja került véle a sirba. Utóda *Farkas Imre* lett.
Haraszti József.

Helyesírásunk irodalma

5. Igen sok zavart okoznak a szédesben az *idegen szók* is. Különösen olyan szakművekben és lapokban, amiket többen irnak, úgy szólnán lehetetlen egyöntetű rendszert követni. A helyesírás szabályai — noha a *magyaros* és *eredeti* írásmód szerint használatos idegen szók alkalmazására elég világosan csoportosítják a különböző válfajokat — mégsem segítenek a zavarból kivezetni, mert alapjában véve mindenkinek a tetszésére van bízva annak a megállapítása, hogy melyik szó honosodott meg az irodalomban és melyik nem. Az írók persze *saját* fölfogásuk szerint kezelik az idevonatkozó utasításokat, amiből olyan szélsőségek támadnak, hogy sokan a már *régóta meghonosodott* idegen szókat is eredeti írásmód szerint alkalmazzák, viszont mások a *legritkábban előforduló* idegen szókat is magyarosan írják. De még az elvek alkalmazásában is következtelenek, mert *felemás* írásmódot használnak olyan szavakban, amelyekről nincsenek tisztában, hogy milyen csoportba tartoznak (például: *burokratizmus, konstellatio, spekulatio; munitió, stilisáló* és a többi). Az a kérdés tehát, mikép lehetne az idegen szók írásmódját egyöntetűbbé tenni? Az én fölfogásom a következő: A szabályok elsősorban utaljanak a fogalmazástan ama törvényszerűségére, hogy idegen szóval csak akkor éljünk, ha a dolog megnevezésére nincs közkeletű jó magyar kifejezésünk; tehát csakis *szükség* esetében. Igaz, az iskolai helyesírás is megemlíti, hogy „meg nem honosodott idegen szót a nagyközönségnek szánt olvasmányban csak akkor helyes használni, ha nincs a fogalomra magyar szavunk“ (12. §. 1. jegyzet), — de ez nem eléggé szabatos, mert a legpontosabban kellene megállapítani,

hogy az irodalomnak melyik fájában lehet idegen szót használni. Erre a kérdésre nézve elég közérthető módon tájékoztat bennünket *Tolnai Vilmos: Magyarító szótár-a*, amely az Akadémia nyelvtudományi bizottsága megbízásából és közreműködésével készült. Ez pontosan meghatározza, hogy az idegen szók használata jogosult „a tudományos és szakirodalomban, ahol a tudománynak nemzetközi érdeke s a szabatosság szükségessé teszi. De itt is csak azokról lehet szó, melyeknek a nemzetközi használatban általában elfogadott és határozott értelmük van, szabatos magyaregyértékűségük pedignincsen“ (*Bevezetés*. X. oldal). Az *irodalomban* használható idegen (jövendő) szókra vonatkozóan pedig már *Révai Miklós* nyelvtudós állapította meg igen világosan, hogy „megtartjuk az olyan idegen szavakat, a melyek már nagy időtől fogva behozattak, megmagyarosodtak, s közönségesen mindnyájunktól megértetnek. Megtartjuk pedig azon képekben, amellyben már közönségesen esmértesek, s közönségesen értelmesek. Ezt a képet megadta nekik a mi nemzetünk: a mikor azokat ajkira vevén, könnyebb kiejtésével, többire mind megváltoztatta s egészen megmagyarosította“. (*A magyar deákiség*. II. kötet.) Vagyis az olyan meghonosult szók, amelyek ma már a nyelv törzséhez tartoznak, egytestvérek a nyelv tősgyökere szavaival, nem tekinthetők többé idegeneknek (*fess, friss, krajcár, krónika, obsit, pojáca, regruta, suszter* és a többi). Már most ezek alapján, hogy pontos határt vonjunk a meghonosult és meg nem honosult idegen szók között, *leghelyesebb, ha az iskolai helyesírás elveit követve, kimerítő szótárjegyzékbe fölvezzük mindazokat a tudományos (kultur) és divatos (modern) idegen szókat, amelyeket magyaros írásmód szerint használhatunk*. Ezekben persze az egyöntetűség végett az idegen képzőket is magyarosan kezeljük (*-ikus, -ális, -aris, -izmus, -izál, -áció, -icío*). Az *irodalomban* közhasználatú idegen szavak származékai — szintén az iskolai helyesírás elvei szerint — magyarképzős származékokkal helyettesítendők (például: *prozaikus = prózai, epizódikus = epizódszerű, magnetizmus = mágnesség*); sőt a családos szavaknál csak az alapszót vesszük át, a származékokat pedig mindig magyar képzőkkel alkotjuk meg (például: *magnetikus = mágnesez, magnetizál = mágnesez, magnetizmus = mágnesez, magnetizór = mágnesező*; vagy: *konzuláris = konzuli, konzulátus = konzulság*; vagy: *betoníroz = betonoz, aszfaltíroz = aszfaltoz* és a többi). De meg kell jegyezni, az idegen szók fölvetélénél nem szabad abba a túlzásba esni, hogy minden fölkapott idegen szót magyaros köntösbe bújtsunk, mert akkor olyan erőszakosságok is támadnak, mint a Horváth-féle szótárban lévő: *dezsöné, ekcentricitás, faivoklokti, szánzsén* és a többi, amelyeket 1. azért nem szabad magyarosan írni, mert az idegen szólásmódokat az eredeti írás szerint kell kezelni, 2. azért nem, mert amellet, hogy tökéletlenek (a magyar *abc* betűivel hűen le nem írhatók), még a magyar nyelv tisztaságának is ártanak, mert becsempésznek a nyelvbe sok fölösleges idegen elemet.

6. Helyesírásunk egyik legnehezebben szabályozható kérdése végül a szók *összeírása* vagy *különírása*. Ez a kérdés okozza szédesközben úgy szólnán a legtöbb zavart, mert tagadhatatlan, a *nyelvézéknek* igen nagy szerepe jut a szóösszetételekben. De világos, áttekinthető és szabatosan megszerkesztett szabályokkal itt is rendezhetjük a zűrzavart. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szabályok csak úgy érnek valamit a gyakorlatban, ha azokat mindenki, akit illetnek, jól meg is tanulja. Mert hiába állapítjuk meg a beszédrészek rendszerében a legáttekinthetőbb szabá-

lyokat, ha vannak írók vagy nyomdászok (tisztélet a kivételnek!), akik azt sem tudják, mi az a határozói igenév. Epp ezért a szóösszetételek eseteinek ösmeretése kapcsán elsősorban a beszédrészeket kell világosan csoportosítani. Azután meg kell magyarázni, hogy a szóösszetételre rendszerint mi szolgáltat okot; vagyis példákkal rá kell mutatni arra, hogy ha a szóképzés ellenére nem tudunk valamely fogalmat egy szóval megjelölni, olyankor két, esetleg több szót egybekapcsolunk és ez a: *szóösszetétel*. Nyelvünk törvényei szerint a szóösszetételnek általában két tagja van: *előtag* és *utótag*. Az *utótag* határozza meg, hogy az *összetétel* a szók melyik fajához tartozik, vagyis milyen *beszédrész*. Például: *végrehajt = ige, ölméletű = főnév, sötétvörös = melléknév*. De az előtagnak az utótaghoz való viszonya alapján két főcsoportra is kell osztani az összetett szót, még pedig *alárendelő* és *mellérendelő* összetételekre. *Alárendelő* az olyan összetétel, amelynek tagjai egymással mondatbeli viszonyban vannak, még pedig úgy, hogy az előtag az utótagnak valamilyen mondatrésze: *alanya, tárgya, határozója* vagy *jelzője* és ezekkel mindenféle *igekötős, melléknévi, névmásos, határozós* és *névutós* összetételeket alkotunk. A *mellérendelő* összetételek pedig túlnyomórészt *ikérszók*. Ezek után mindenki láthatja, hogy hiába panaszkodunk mi nyomdászok a helyesírás szabályaira; ha ezeket az alapvető dolgokat helyesírási szabályaink megfelelően nem ismertetik, akkor nem kívánhatjuk, hogy a szedésben a szóösszetételeket egyöntetűen kezeljék. Újból hangsúlyozom tehát, hogy a *helyesírásnak rendkívül gazdag és változatos példákka kellene a főnti alapelvek szerint csoportosított szabályokat demonstrálni* oly módon, hogy a beszédrészek minden mondatbeli viszonyából számos példát kellene föl sorolni, ami nagy mértékben előmozdítaná a különböző szabályok elsajátítását és így bárki maga is alkothat a példák alapján hasonló összetételeket. A szabályoknak ezenkívül a nyomdász gyakorlati szempontjaihoz is kellene igazodniok, amennyiben a nyomdászt leginkább a *névszós* összetételek szerkesztésének módjai érdeklik, azért ezeket részletesebben kellene tárgyalni, még pedig úgy, hogy az *összetett melléknevek* és *főnévi összetett szók* két külön főcsoportba osztva ismertetendők. A *főnévi* összetételeket *tárgyas, birtokos, anyagjelzős* viszonyból, továbbá a *nem- és fajbeli tulajdonság*, valamint az *állapot, foglalkozás* és *hasonlóság* jelzéséből alakuló alcsoportokra kellene osztani, hogy a szedő és korrektor a kéziratot tapasztalható kétséges és ingadozó összetételek szabályszerű kezelésére bőséges példákat találhasson áttekinthető csoportosításban. Szó sincs róla, némi nyelvtani ismeret és a romlatlan nyelvrék segítségünkre van a szók összeírása vagy különírása kérdéseiben, de ha a szabályokban *kimerítő példákat sorolunk föl az összes esetekre*, akkor minden elemiskolás gyerek eligazodhatik rajtuk.

Végül szólnom kell még a *szótár anyagáról* is.

A szótárnak természetesen a legteljesebben kell a szókészletet összefoglalnia. Az alapanyagot, úgy gondolom, a *Czuczor-Fogarasi-féle Nagy szótár* szolgáltatná, mert ezt az Akadémia nyelvtudományi bizottsága fölül bírálta. Eddigi helyesírási szabályzataink a szók grammatikai természetének kifejtésével egyáltalán nem foglalkoztak, pedig helyesírási szempontból a szó szerkezetét és a szók alkatrészeinek rendszerét külön-külön kellene tárgyalni, hogy azok az elemek (betűk, gyökök vagy tövek, képzők és ragok), amikből a szavak fizikai teste összetevődik, a helyesírásnál oly fontos szerepet játszó szóelemzésnél és szószármaztatásnál segítségünkre legyenek. Így külön

ábécés-sorrendben össze kellene foglalni a magánhangzóval és külön a mássalhangzóval kezdődő gyököket és gyökelemeket. A *képzők* hivatása is első helyre jut a szótan ismeretében, melyek révén az alapszók új jelentést kapnak. Hiszen a gyakorlati munka mellett napról napra tapasztalhatjuk, hogy a *szóképzésben* épp oly szertelenség uralkodik, mint a helyesírás elveiben. Pedig a szóalakok *egységes* alkalmazása szempontjából a képzésmód épp oly finom megkülönböztetéseket igényel, mint a szóelemző írásmód. Például a *fáradtság* és *fáradtság* szóelemzésében meg kell éreznünk az eltérést, mint ahogy például az *ás* és *vagy ság ség* főnévi képző fölcserélése folytán a *mulatás = mulatság* vagy *nevelés = neveltség* jelentésárnyalatát meg kell különböztetnünk.

S miután a magyar nyelv fölöttébb gazdag szóképzőkben, azaz oly hangokban és szótagokban, melyeknek segítségével a meglévő igékből és névszók-ból alkothatunk új igéket és névszókot más fogalmak és jelentésárnyalatok kifejezésére, ennél fogva leginkább a képzett szók között merülnek föl *többféle-képen* használatos szóalakok, amelyek épp úgy zavarják a szedő és korrektor munkáját, mint a helyesírás alternatívái. Alább néhány ilyen kettős képzésmódot bemutatok a sok közül:

n vagy an, en módhatározói képzővel:

fájón = fájoan
kimagaslón = kimagas-
lóan
merőn = merően
egyezőn = egyezően;
an, en módhatározó vagy
va, ve határozói igenév
képzőjével:

esdeklően = esdeklő-
dőve
fuldokoltan = fuldokol-
va
kétségbeesetten = két-
ségbeesve
lélekszakadtan = lélekszakadva;

őzás, őzés vagy ódzás,
ődzés névszós képzővel:
hallgatózás = hallgatódzás
követelőzés = követelődzés
sugdolózás = sugdolódzás
tapogatózás = tapogatódzás;

ként és kint módhatározói képzővel:

egyenként = egyenkint
százanként = százan-
kint
hetenként = hetenkint
és a többi.

Főnévi igenevek:

remélni = reményleni
homályosulni = homályosodni
korlátozni = korlátozni
vonalozni = vonalozni.

Főnévi igenevek elisióval:

állani = állni
szólani = szólni
szakítani = szakítani
veszíteni = veszíteni.

Synkope névszókban és igékből:

indokolás = indoklás
lépések = léptek
szótalan = szótlan
hallatszik = hallszik
közeleg = közelg.

Metathesis névszókban:

érzéketlen = érzéktelen
kedvetlen = kedvtelen
szünetlen = szüntelen.

Igékben:

cselekesznek = cselekszenek
verekesznek = verekszenek.

k vagy ak, ek többes raggal:

egyenlők = egyenlőek
egyszerűk = egyszerűek
hasonlók = hasonlóak
szomorúk = szomorúak.

Igeragozás.

Jelen idő, egyes szám:

emlékezik = emlékszik
mosakodik = mosakszik
gondolkodik = gondolkozik.

Mult idő, egyes szám:

állt = állott
szólt = szólott
mondta = mondotta, és
a többi.

Mult idő, többes szám:

honosultak = honosod-
tak
mosolyodtak = moso-
lyogtak
sugdosódtak = sugdo-
lőztak.

Parancsoló mód:

szólítsd = szólítsad
hajítsd = hajítsad
szembesítsd = szembe-
sítsed
tanítsd = tanítsad.

Személyes névmások:

engem = engemet
magam = magamat
téged = tégedet
őt = őtet, és a többi.

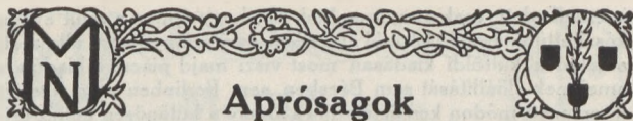
Ez a gazdag képzésmód döntő bizonyítéka annak, hogy nyelvünk folyton változik, a szók rövidülnek vagy hosszabbodnak, átalakulnak, új szók keletkeznek régiekből, szóval, hogy a nyelv *él és fejlődik*. Már pedig a nyomdász számára nem lehet közömbös a szóanyag változásának és fejlődésének ez az életnyilvánulása, mert hiszen éppen arról van szó, hogy a sajtó alá rendezett szellemi termékek kézírataiban mutatkozó sokféleség az írásmód szempontjából egyöntetűbbé tétecs és hogy a szerdesben minden szertelenséget megszüntessünk. Kell tehát, hogy az új helyesírás szótárához függelékkel a különböző képzőket oly módon adják közzé, hogy azokkal minden *töelemnek* képzett viszonyát megismerhessük, mert a képző a szónak belső szerkezete vonatkozik a közvetlenül vagy közvetve a *gyökre* hat vissza. A szóképzés ugyanis kétféleképpen történik: *belváltozás* vagy *hozzátétel* által. A belváltozás a képzőnek közbevetése folytán nyilvánul (*ür-ög, ür-g-ő, ür-g-e, csicse-reg, csicser-gő, csicser-ke*), a hozzátétel folytán pedig a töszó nemcsak többféle utóteset képzőt vehet föl (*törés, törtet, törött, törelten, törtet, tördel, töredék*, ami újabb alfajokat is ereszthet a szócsaládban: *töréses, törtetű, törelten, törtetés, tördelés, töredékes, tördékeny, tördékenység*), hanem ugyanazon képző egy szóban kétszer is előfordulhat, először közvetlenül a gyök, másodsor egy közbevetett képző után (*üdv-ös-sé-ges, szük-ség-es-ség*), ami nyilván a képzésmód szertelenségére vezet, mint például: *elnépszerűsítelened* vagy *fizetőképességtelenség* (saját megfigyeléseim!).

A szótári részben persze a szavak jelentésének meghatározásán kívül azt is föl kell tüntetni, melyik szó miféle beszédész: név-e? ige-e? s továbbá fővagy melléknév-e? cselekvő vagy szenvedő ige-e? mert ettől függ mind az igék, mind a nevek ragozása.

Azt hiszem, rámutattam a leglényegesebb kérdésekre, amelyek a helyesírás egyszerűsítése és következetessé tétele végett gyakorlati szempontból figyelembe jönnek. Nem állítom, hogy javaslataim minden tekintetben csálhatatlanok, de úgy vélem, hogy sikerült rámutatnom azokra az irányelvekre, amelyek követésével a magyar helyesírás szabályainak következetlenségeit a gyakorlati nyomdász igényeinek megfelelően egyszerűbbé és következetesebbé tehetjük.

Most csak az a fontos, hogy legyen, aki ezt a munkát elvégezze.

Schwartz Armin.

Apróságok

A Typographia jubileumi száma. Az anyaegyesület hatvan-egyzendős főnnállásának jubileumára a Typographia valósággal szenzációsan ható ünnepi számmal rukkolt ki. Hiszen már a tizenhatoldalas terjedelme is kész szenzáció volna a mai időkben, de tulajdonképpen a tartalom meg a kiállítás az, ami igazi szenzációvá avatja ezt a számot. A 16 oldalból 14 oldal jobbára visszaemlékezés, apró kis miniatűr a közelmúlt nyomdászat szívéből, lelkéből, szellemi és materiális fölszabadulásért való nehéz küzdelmeiből. Normális könyvoldalakra átszámítva, vagy száoldalas kötetke telnék ki belőle. A nemrég mult idők nyomdászat-történetének megírója bőséggel találhat benne a históriánkat meg a tipográfuspszichét jól tükröző adalékokat. Szerkesztőség és nyomda: egyaránt derekas munkát végeztek ezzel a számmal. Vagy harminc cikket ily ügyesen összeegyeztetni, egységbe hozni, átkorrigálni, megnyesegetni, beosztani: nem csakély munkát adhatott. A Világosság-nyomda pedig a maga egyszerű és nemes stílusával a dolog technikai felét oldotta meg mesteri mődra. Pontos szedés, mintegy pszichikai mérlegeléssel készült erőteljes és mégis finom dekoráció, a folthatás titkait ismerő tördelői munka, precizitás és a megértő gondolkodásnak a jelei mindentől: valóban mintaszerűvé tették ezt a számot.

Grafikai műszaki iroda Budapest. Löwy Salamon, a Főnökegyesület volt titkára, az V. kerületi Wahrmann-utca 6—8. szám alatt grafikai műszaki irodát és szaküzletet alapított. Ügykörébe az árkiszámításokat, szakvélemények kidolgozását, üzemi organizációt és a grafikustechnikai kérdések megvitatását is fölvette.

Érdekes adatok Knerék műhelyéről. A Typographia a mult számunkról írott kritikájában elismeréssel adózott Knerék mellékleteiről és azokról az egyedül való kvalitásokról is, amelyek a nyomai nyomtatóműhely híressé tették. Ebből az alkalomból Kner Imre levelet intézett a Typographiához, amelyből a következőket közöljük: A román megszállás azokkal a következményekkel járt cégünkre nézve, hogy elvesztettünk 3 gyorsajlít, 6 Viktóriát, körülbelül 100 métermáza betűt és néhány vagon más anyagot. Ugyanez időben elvesztettünk egy csomó kintlevőséget a megszállott területeken, amely összeg annak idején körülbelül 8—10 vagon papiros értéknek felelt meg, tehát forgó-tőkénk javarészt tette ki s ezzel egyidejűleg elvesztettük megrendelőink kétharmadrészét is. Végül: ugyanez idő alatt következett be a közgazdasági helyzet soha nem sejtett hihetetlen leromlása, amely éppen a mi termelési viszonyainkra katasztrofális következményekkel járt. Művészi tömegtermékeink előállítását ugyanis egy bizonyos átlagos példányszámmal volt alapítva, amelyet a békebeli Magyarországon — a tömegek akkori elég magas fölvevőképessége folytán — játszva lehetett elérni. Az utolsó teljes esztendőben, 1913-ban, már több mint 3500 bárra majdnem kétfélmillió darab bál megívót szállítottunk a új min-táinkkal a lipcsei Bugrán, mint egyetlen magyar cég, aranyérmel nyertünk. Ugyancsak a Bugrán sikerült összeköltetéseket teremteni olasz, francia, hollandi, orosz és főként német nyomdakkal, amelyek viszonteladásra vették volna meghívóinkat. Hogy ma nem termeljük azt, amit akkor tudtunk, annak legkevésbé sem az az oka, mintha nem birnánk ugyanazt csinálni. A bennünk ért nagy veszteségeket nem mint enyhítő körülményeket soroltam föl, viszont a magyarázat a fönt elmondott általános viszonyokban rejlik. Ma nem lehet olyan súlyos és olyan finom papírost használni, mint háború előtt s mivel nem lehet megközelítőleg sem olyan példányszámot elérni, persze olyan rajzokat, olyan eljárásokat kell alkalmazni, amelyek könnyebben amortizálhatók s amelyet a ma sokkal kisebb fölvevőképességű közönség is meg bir fizetni. Egészen bizonyos s ez Önök előtt is plauzibilis, hogy rosszabb, könnyebb papírosokon, rosszabb festékekkel és rosszabb viszonyok között a mi munkánk mind technikai, mind üzleti, mind pedig művészi szempontból sokkal nehezebb. Ehhez járul még az, hogy a megszállott, illetve elszakadt területekről naponta érdeklődnek régi vevőink, ellenben az utóállamok olyan magas beviteli vámot szabnak a nyomtatványokra, hogy egyes fajtáknál, éppen szines nyomatoknál, a váln magasabb az áru értékenél is. Ez magyarázza meg, miért olyan nehéz a tengődő iparunkat munkához juttatni. Annak bizonyítására, hogy nyomdánk színvonala nem süllyedt, hanem a rejtentő viszonyok között

Hengeranyag, hengeröntés

A legjobbat, a legolcsóbban és leggyorsabban

GÖDINGER BELA HENGERONTÓDEJE ES HENGER-
ANYAGGYÁRA, BUDAPEST VIII, TANCSICS-UTCA 7
TELEFONHÍVÓ: JÓZSEF 13-41

is emelkedett, csak annyit említek föl, hogy éppen a múlt évben készítettünk egy 22 képből álló négy- és ölszínnyomaltú albumot, amelynek külföldi kiadásaát most viszi majd piacra a kiadója s amelynek előállítását sem Bécsben, sem Berlinben nem sikerült a tervezett módon keresztülvinni s amely a különösen nehéz színnek következtében már csak színleméleti szempontból is rendkívül nehéz fóladatot jelentett. Aki azonban a hajdan világhírű bécsi sokszorosítóintézetektől az utóbbi időkben kliákat kapott, az tudja csak, milyen kliákkal kell ma ilyen munkánál számolnunk. Újabb eredményeink azonban nem itt vannak. Hanem egy egészen speciális, tisztára tipográfiai területen, a szedés bizonyos stílusában, tehát tisztára nyomdászművészeti téren. Elég, ha újabb könyvkiadványainkra hivatkozom. Ezeknek a stílusát Németországban nagy föllünést keltett. A nekik ajándékozott sorozatot külön kiállításra mutatták be a lipcsei Akadémián, az Archiv für Buchgewerbe tavaly novemberi száma *Ungarische Buchkunst* címen oldalsó cikket írt róluk; az egyik kiadvány német nyelven való kiadására éppen most kaptam fölszólítást s a múlt héten szállítottam le egy könyvet Svédországba, amelynek szállítását is éppen a kiállításra való tekintettel nyertük el. A mostani súlyos és anyagban szegény viszonyok új stílust igényelnek. Olyat, amelynek tényezői nem a gazdag, raffinált eljárásokra, a nemes, fényűző anyagokra, a súlyos és drága papírosra, hanem a régi nyomdászati stílusok bámulatos eredményeire támaszkodva, rendkívül egyszerű eszközökkel (tisztára a térelosztással és a szedés ritmusával) akarnak művészi halást elérni, de annyira megmaradnak a tipográfia törvényeinek keretein belül, hogy még az alpnymatmetszést vagy a hajlított sorokat sem ismerik el. Mi ezen a téren is tudunk eredményeket fölmutatni, olyanokat, amelyeknek külföldön való széleskörű ismertetésére rövidesen alkalmunk fog nyílani s amelyet azok a kevesek, akik eddig külföldön ismerik, például Carl Ernst Poeschel, a Poeschel & Trepten-nyomda vezetője, Németország elismerten első tipográfusa, vagy Walter Tiemann, a lipcsei Akadémia igazgatója is egészen egyedülálló eredménynek ismertek el.

A legrégebb magyar nyelvű sajtótermék. Anno 1484 jelent meg és Nürnberg városában nyomtatták. Forrásom szerint nyilván egyik hazai könyvtárus adta ki, talán *Feger Tibold*, akire, Mátyás király rendelete folytán, rábízták az esztergomi s más püspökségi breviáriumok kiadását is. A legrégebb magyar nyelvű nyomtatvány (imádság és ének Szent István király jobbkezeének a megtalálásáról) így kezdődik:

O, deucheoseeges zenth job keez,
mel'et magyar ohajtua neez,
draagha genche neepeunknek,
nag' eoreome ziuueunknek...

Így írtak őseink 1484-ben. A mai helyesírás szerint így szól az a négy sor:

Ó dicsőséges, szent jobbkéz,
melyet magyar óhajva néz,
drága kincse népünknek,
nagy öröme szívünknek...

Bartalis Antal, jegenyei plébános, még látta a XVIII. század végén a nyomtatványt, mely hogy valóban létezett, alapos érvekkel mutatta ki Toldy Ferenc történetírónk. Ma már azonban — forrásom szerint — egyetlen példánya sem létezik. *Paulus.*

Krónika. Háromszáz évvel ezelőtt egy igen érdekes munka került ki Debrecen szabad királyi város házinyomdájának faprése alól. Ez a munka Milotai Nyilas István tiszteletes uramnak, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem papjának latin című magyar műve, a *Speculum Trinitatis* (a Szentháromságáról írott), 904 lapos vaskos könyv. Tartalom és nyomdai kiállítás dolgában — forrásom szerint — egyaránt kiváló munka. Bethlen Gábor fejedelemnek van ajánlva, mint aki a kiadás költségeit is viselte. A nagy fejedelemről, a művelődés, tudományok iránti nagy szeretetéről érdekesen jellemző adalékokat őrzött meg ez az ajánlás. Nagy elismeréssel emlegeti, mennyire szereti a könyveket s mily partfogója a tudós szerzőknek. A Biblia szentkönyvet ötször is átolvasa, ötödízben éppen a tábori élet zaklatásai közben s „... magával szekéren válogatott jó könyveket, mint egy kis Bibliothecat hozd s olvasa, mind pedig hogy olyan nagy szorgalmatossággal szerzék itt Gyula-Fehérvárbán amaz szép Bibliothecat, és hogy mostan is főgondja legyen az Könyveknek keresésére, és egyben szerzésére: főb az Főlsége méltóságos nevére szenteltetett Könyveknek nagy költséggel való kibocsátatására”. A debreceni nyomdára nagy dicsőség volt, hogy egy ilyen neve-

zetes munka kinyomatását itt rendelte meg a fejedelem, holott Erdélyben is állottak rendelkezésére nyomtatóműhelyek. *Rheda Péter*, a debreceni officina akkori provizora, nagy buzgalommal fogott neki a nyomtatásnak anno 1620. A munka azonban laasan haladt, úgyanyira, hogy a könyv, melynek címlapja fekete és vörös nyomású, csak két év múlva: 1622-ben jelenhetett meg. Az „erráták” bevezetősoraiban elpanaszolja őkegyelme provizor uram, mily nehéz dolog egy ilyen nagy munka megfelelő gondos elkészítése. Sok késedelme volt betegeskedése s amiatt is, hogy a szedőlegényei „majd jobb részre mind idegen nemzetből valók voltak, az kik Magyar nyelven igen kevesek”, vagy semmit sem értenek”. A mű impresszuma: Debreczenben. Nyomtatta Rheda Péter, MDCXXII. Esztendőben. *Paulus.*

Az itatóspapíros. A papírosok között fontos az itatóspapíros. Mikor itatóspapíros nem volt, hiányát nem érezték, de ma, hogy tudjuk, hogy van, fokozott mértékben éreznék hiányát, mert már megszoktuk és a régimódi porzót épp ez okból lenézzük. Az itatóspapíros a XIX. század találmánya és az angol Berkshire városban készítették először, még pedig az egyik munkás hanyagsága következtében. Ez a munkás ugyanis a papíros előállításához szükséges keverékből egy ízben kifelejtette az enyvet. A munkást ugyan e hanyagsága miatt elbocsaította a papírosmalom tulajdonosa, azonban pár nap múlva ő maga jött rá az enyvezetlen papíros ama jó tulajdonságára, hogy a tintát fölszívja anélkül, hogy az írást eltörölne vagy bepiszkítaná. A gyáros rájött a dolog fontosságára, dobraverte azt, majd rövid időn belül abbahagyta az írópapírosgyártást és csak itatóspapírosot készített. Arra azonban, hogy az itatóspapíros minősége sokkal finomabb, ha elhasznált rongyokból készítik, csak később jöttek rá. Ma már azonban csakis ebből készítik és így magyarázható az is, hogy az itatóspapíros drágább, mint a közönséges írópapíros. *Hi.*

A könyvek szeretele. Okos ember nem adja kölcsön a könyveit, vegyen mindenki magának, aki olvasni akar. *Szabó Endre* dolgozószobája ajtajára nagy betűkkel írta ki: „A könyv nagy kincs, kölcsön az nincs!” A régi világ is imígyen tiltakozott a könyvkölcsönzések ellen: „Potya eszem-iszom, tudjuk, hogy nagy szegény, potya könyvolvasás szintűgy azonképen. Vagyon mindig pénzden pálinkára, borra, legyen szintűgy pénzden könyvre hébe-korba”. A potya könyvszerzés még a hamis testamentum készítésétől sem riasztotta vissza az embereket, amely okból a következő és ehhez hasonló versek láttak napvilágot a könyvek első lapjain: „Drága sok marháért vásárolt a gazdám, kincses ládjába bé is teve aztán. Jaj, aki orozba, avagy hamis jusson elviszl! A lelke is a pokolba jusson”. A XVII. században nagy szenzációk keltett Londonban az az eset, hogy Cromfeld márkai könyvtárát James Smith komornyik örökölte végrendelet útján. A könyvtár elvesztése, amely rengeteg kincset ért, ahogy sem tetezett a rokonoknak és ez okból meglámadták a végrendeletet. A pör során kiszült, hogy Smith hamis végrendelet alapján jutott a könyvtárhoz. *Hi.*

A szedők kezépolása. Tudalévo, hogy a szedők igen sokat szenvednek kezük bőrének szárazsága és így annak fölrepedése következtében, ami nemcsak munkájukat hátráltatja, hanem sokszor igen érzékeny és hosszadalmas fájdalommal is jár. E baj ellen igen jól védekezhetnek, ha kézmósa után tiszta vazelinnel vagy sertészsírral dörzsölik be kezüket, naponta háromszor. *Hi.*

Egy régi magyar könyvnyomdáról. Egy német Gutenberg-tanítvány alapította azt Győr szabad királyi városában, mely hajdanában, a rómaiak idejében, az Arrabo nevet viselte. Innen a német Raab. A szóbanforgó officina alapítója *Streibig József Antal* volt, aki — Ballagi Aladár szerint — Wildbergből vándorolt be a XVIII. század elején. Eredetileg Sopron városántelepedett le. Ott azonban csak rövid ideig tartózkodott. Pár havi működés után Győrbe költözött s itt virágzóltatta föl nyomdáját, mely nemzedékeken keresztül a Streibig-család birtokában maradt 1846-ig, midőn is Wittwe Clara Streibig tulajdonából *Sauerwein Géza* kezébe került, aki azt előbb bérbevette, majd csakhamar meg is vásárolta és vezette 1869-ben bekövetkezett haláláig. Ez időtől fogva az elhunyt híres könyvnyomdát özvegye birtokolta a pompásan berendezett officinát 1867-ben történt haláláig, amikor a tulajdonjogot az 1871-ben Budapesten elhalt ifjabb *Sauerwein Viktor*, a Typographia második szerkesztőjének a gyermekei örökölték. Mikor 1872-ben keresztülvalcoltam Győr városán: *Rigó János* bácsi volt a *Sauerwein*-nyomda művezetője. Az öreg könyvnyomdát amolyan — mint mondani szokás — inventáradarab volt, mert ő is a volt Streibig-nyomdában tanult *Pardavy József* gépmesterrel (Bucsánszky-nyomda) egy időben. *Katits*

Antal, Lebenhöfer János, Schaumann Ferenc ismerőseim dolgoztak akkor ott, és még két győri kolléga, akiknek a nevére már nem emlékezem. Jól megvándoroltak. Az örökösöktől a nyomdát — *Major István* kolléga (Pallas) szerint — *Fischer István* és *F.* papirkereskedése vásárolta meg, majd a cégfőnökének hamarosan bekövetkezett elhalálása után cégvezető könyvelője: *Nitsmann József* lett az új tulajdonos, akinek pár év előtt történt elhunytja óta örököséi birtoklik. Ez a tisztesorú régi könyvnyomda tehát még ma is fennáll és hihetőleg virágzik is. Alapítójának: *Streibig József* Antal könyvnyomtatónak a csontjai már régesrég elporladoztak, de az általa alapított officina a világosságot terjeszti mind mainapig és szép lassan közeledik — számításom szerint — fennállásának a kétszázados jubileumához. *Paulus.*

Valami a cenzúráról. A francia forradalom véres napjai mulatával a cenzúra teljes súlyával ismét ránehezedett egész Európára és a sajtó békóba veretett. Bonaparte Napoleon maga, akit a forradalom segített a császári trónushoz, halálos ellensége volt a sajtószabadságnak. Azt szokta volt mondani: „L'imprimerie est un arsenal, qu'il importe de ne pas mettre entre les mains de tout le monde...”. Forrásom szerint eme gallus szavak magyarul imígyen hangzanak: „A könyvnyomtatás arsenál, melyet nem lehet akarki kezére bízni...”. Ennek megfelelően a cenzúra erőszakos alkalmazásával igyekezett minden ellene irányult kritikát — à tout prix — elfojtani. Száznapos uralma idején, mikor a multakon tanulni és okulni akarva, egyik üdvös rendeletét a mások után adta ki, egy dekrétumával a cenzúrát is eltörölte. A jószándék szép volt, de már késő volt: eő után köpönyeg — mint a magyar közmondás tartja. Rövid idő múlva, a waterlooi csata (1815 június 18) után egykorú följegyzés szerint — „az időben nem férő frantzia Táaszárnak az halma Sanct Heléna szigortjének az zátonyai közé szorítottván az anglusoktól...”. A restauráció elején szelid volt a cenzúra, de alig erősödött meg az új uralom, a sajtószabadság békói is azonnal szűkebbre szorultak. Az 1830-iki politikai változás ugyanilyen eredménnyel járt. Az 1848-iki március meghozta a teljes sajtószabadságot Franciaországnak. (Nálunk 1848 március 15-én vívták ki azt. A világoi fegyverletélel [1849 augusztus 13] után azonban ismét békóba verte a sajtót a szoldateszkuralom és csak az 1867-iki kiegyezés adta vissza a sajtószabadságot a magyarnak.) A franciák sajtószabadsága szintén rövid életű volt, mert III. Napoleon, az aventurár (kalandor), csakhamar nyakára hágot annak. Ennek a ravasz rókának (egy német vándordal szerint: Schustergesellenek) az uralma különösen a napilapok működését bénította szigorú cenzúrával. Végre az 1881-iki sajtótörvény állandósítja a sajtószabadságot Franciaországban. — A német birodalom területén lévő kisebb államok különböző sajtórendelkezések szerint jártak el egészen 1819-ig, mikor a Deutscher Bundestag egységes eljárás céljából elrendeli, hogy minden 20-ivesnél kisebb nyomtatvány cenzúra alá essék. A negyvennyolcas idők itt is meghozták a sajtószabadságot, 1850-ben azonban már mutatkozik a visszahatás szigorú sajtórendelkezések képeben. Az 1874-iki birodalmi sajtótörvény (Reichs-Preßgesetz) végül itt is végleg rendezi a sajtóviszonyokat. És hogy fest ma a sajtószabadság Európa egyes államaiban és hazánkban is? Ennek az ecsetelését bízzuk arra a tollforgató szaktársra, aki huszonhat év múlva, azaz: 1948-ban meg fogja írni azt az alkalmi cikkét a Magyar Nyomdászat számára, mely a sajtószabadság kivívása és a cenzúra eltörlése történetét fogja elmondani a százéves forduló alkalmából. *Paulus.*

A XVI. század nyomdászati szakirodalma. A XVI. század volt az a kor, amikor a nyomdászati irodalom megkezdte első pályafutását. 1507-ben jelenik meg *Wimpheling*: „De arte impressoria” című nyomdászati munkája. 1526-ban *Geofroy Tory* adja ki a második nyomdászati irodalmi munkát, a „Champ fleury”-t, 1541-ben jelenik meg *Johann Arnold Bergellanus* „Poema Encomiasticum de Chalcographiae inventione”-ja, 1547-ben *Giulielmus Insulanus* Baselben kiadja „Menapii statera Chalcographiae, qua bona ipsius et mala simul appenduntur et numerantur” című munkáját, 1563-ban megjelenik az „Index librorum, qui in Aldina officina Venetiis impressi sunt”. 1566-ban *Matthaei Judicis* kiadja „De Typographiae Inventione” című nyomdászati munkáját Koppenhágában, 1569-ben *Henricus Stephanus* Párisban nyomtatja „Ar-tis typographicae Querimonia et Epitaphia Typographorum doctorum graece et latine” és „Epistola de suae typographiae statu” című művet, 1586-ban *G. Withney* Londonban adja ki „A choice of emblems and other devices” című könyvét, amely műből 1868-ban *Henry Green* egy fényképek után készült litográfiai másolatot adott ki. *h-i.*

Mellékleteink

Borítékunk szedését és lemezevéseit *Müller Sándornak*, a *Schultz* és *Tarsa*-nyomda mesterszedőjének köszönhetjük, ki a szükséges alapot Mäser-lemezből véste ki. A nyomás munkáját *Bauer Henrik* végezte a Világosság-nyomdában.

Két gyakorlati célokot szolgáló mellékletünk — címkártya és meghívó — ugyancsak *Müller Sándor* munkája. Mindkét melléklet *Homó János* nyomta a Világosság-nyomdában.

Egy további mellékletünk a Segélyező-Egyesület jubileumi meghívópályázatának I. díjjal kitüntetett munkája. A Világosság-nyomdában készült. Szedője: *Sonnenschein Miksa*, nyomtatója: *Bauer Henrik*.

Egy melléklettel ugyane pályázat III. díjat nyert munkáját mutatjuk be, szintén a Világosság-nyomda reprodukciójában. Szedője: *Brezniczky József*. (A II. díjat nyert művet, sajnos, csak kemigráfiai kicsinyítésben mutathatjuk be lapunk első oldalán.)

Mellékletképpen bemutatjuk még a két derek tipográfusátunk, *Szabó Dezső* és *Csathó Zsigmond* ötvenesztendő pályajubileumára szóló meghívót. Az Athenaeum nyomdájában készült. Tervezője: *Prüner Arnold*.

Felelős szerkesztő: JANOVITS FERENC

Társaszerkesztő: NOVÁK LÁSZLÓ

Kiadó: STÁRK ADOLF

Kiadják:

A GRAFIKUS MŰVEZETŐK TÁRSASKÖRE
ÉS A MAGYARORSZÁGI MAGÁNTISZTVISELŐK SZÖVETSÉGÉ-
NEK GRAFIKAI SZAKOSZTÁLYA

Szerkesztőség:

BUDAPEST V. CSAKY-UTCA 15. I. EMELET 5. SZÁM

Kiadóhivatal:

MMSZ. GRAFIKAI SZAKOSZTÁLYA

Budapest IV. Eskü-tér 5

A „VILÁGOSSÁG” KÖNYVNYOMDA RT. NYOMÁSA

Műszaki igazgató: Deutch D.

A Magyar Nyomdászat előfizetési ára: Negyed évre 250 korona. Egyes szám 80 korona. A munkásszervezetek és a MMSZ tagjainak: Negyed évre 150 korona. Egyes szám 50 korona.

MINDEN
MŰVEZETŐ
GÉPMESTER
SZEDŐ

AZ

ATHENAEUM

OLCSÓ
KIADVÁNYAIT
OLVASSA

KAPHATÓK MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBEN SEL-
ÁRUSÍTÓNÁL. KÉRÉSRE ÁRJEGYZÉK IS KAPHATÓ

CSORDÁS ÉS NÉMETI

Grafikai
gépműhely és szaküzlet
Budapest V. Ugyonok-utca 24. szám
Telefonhívó: 192-01

Kő- és könyvnyomdai sajtók, szedőgépek, nyomó- és papírgyári rotációsok, dobozgyári, könyvkötészeti gépek, önbe-
rakókészülékek szakszerű javítása, áthelyezése, szerelése

TELEFON 46-08

KAST ÉS EHINGER

G. M. B. H.

NYOMDAFESTÉKGYÁR MAGYARORSZÁGI FIÓKTELEPE
BUDAPEST IV. FERENCIEK TERE 4

GYÁRAK:
WIEN, STUTTGART, NEWYORK

ÁLLANDÓAN
NAGY RAKTÁR ELSŐRENDŰ FEKETE
ÉS SZÍNES FESTEKEKBEN

KÜLÖNLEGESSÉGÜNK: HÁROMSZÍNFEKETE

KAUFMANN GYULA

GRAFIKAI SZAKÜZLETE

BUDAPEST VII, KERTÉSZ-UTCA 48. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 105-70

BREHMER & CO.
Maschinenfabrik, Wien

KARL KRAUSE A.-G. POPPELBAUM, WIEN
Maschinenfabrik, Leipzig betüöntöde és rézleányár

CÉGEK
KÉPVISELETE

VÉRTESI ALADÁR

LEVÉLBORÍTÉK-
ÉS PAPIRNEMÜGYÁR

BUDAPEST IV, FÖVÁM-TÉR 4

GYÁR:

IV, MOLNÁR-UTCA 33

TELEFON:

JÓZSEF 102-51

JÓZSEF 102-52

JÓZSEF 62-49

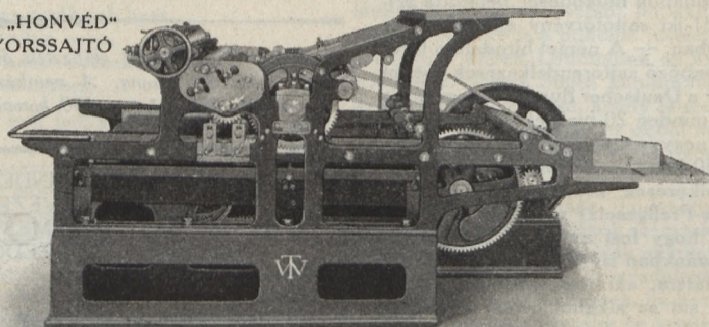
NÉMETH
ISTVÁN

PAPÍRHULLADÉK-
KERESKEDÉSE

TELEFON 28-69

BUDAPEST VI, PETNEHÁZY-UTCA 59. SZÁM
(SAJÁT TELEPE). VESZ MINDENFÉLE IRODAI
SELEJTPAPIROSOkat ÉS MAKULATÚRÁT.

„HONVÉD”
GYORSSAJTÓ

WÖRNER J. ÉS TÁRSA

GÉPGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

TÁVIRATI CÍM: WÖRNER GÉPGYÁR BUDAPEST TELEFONSZÁM: 14-69 ÉS 61-90
V. VÁCI-ÚT 48

NYOMDAGÉPEK OSZTÁLYA

Gyárt: könyv- és könyvdai gyorsajtókat, könyvkötőgépeket, könyvdai kézi-
sajtókat, körforgógépeket újságok nyomására. Vállal mindennemű javítást

SCHULTZ BÉLA ÉS TÁRSA

KÖNYVNYOMDAI
MŰINTÉZET

BUDAPEST • VIII
VIG-UTCA 1. SZ.
TELEFON J. 39-53

PLAKÁT
REKLÁM
IRODAI
ÉS KERESKEDELMI NYOMTATVÁNYOK
JUTÁNYOS ÁRON, A LEGIZLÉSESEBB
ÉS MODERN KIVITELBEN KÉSZÜLNEK

1923

Ezen melléklet 8-as 20 kg.-os félfamentes papírosra nyomatott.

Szállította: Forgách Testvérek papírnagykereskedő cég

Dessewffy-utca 22

M. JEGHIVO

1922. AUGUSZTUS HÓ 8-ÁN (ÜNNEP)
D. U. 4 ÓRAI KEZDETTEL, A SZÉKES-
FŐVÁROSI KIOSZKBAN (STEFÁNIA-UT
KOLLEGERSZKY) HANGVERSENNYEL
ZSURTÁVIRÓ, SZÉPSÉGVERSENY ÉS
TOMBOLÁVAL EGYBEKÖTÖTT NAGY

KERTI ÜNNEPELYRE

MELYRE T. CIMET ÉS B. CSALÁDJÁT
MEGHIVJA A RENDEZŐ-BIZOTTSÁG

Belépőjegy ára 50 korona. .. Felül-
fizetések a football-osztály szertára
céljára köszönettel elfogadtatnak

CORSO

MŰSOR

Ezen melléklet 8-as 20 kg.-os félfamentes papirosra nyomtatott.

Szállította: Forgách Testvérek papírnagykereskedő cég

Dessewffy-utca 22

MEGHIVÓ

DISZGYÜLTÉSRE

★ a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesülete hatvanéves fönállása alkalmából 1922. évi október hó 15-én, vasárnap délelőtt, az egyesület által tartandó

★ A diszgyülés pont 10 órakor kezdődik a Fővárosi Vigadó nagytermében. A meghívó, tekintettel a terem jegyül befogadóképessegére, belépőül szolgál. Kapitend a tulajdon

---

ur és családja részére

MEGHIVÓ

A MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSOK ÉS BETÜNTÖK SEGELYZŐ-EGYESÜLETE
HATVANÉVES FENNALLÁSA ALKALMÁBÓL 1922. ÉVI OKTÓBER HÓ 15-ÉN,
VASÁRNAP DÉLELŐTT PONT 10 ÓRAKOR, A FŐVÁROSI VIGADÓ
NAGYTERMÉBEN, AZ EGYESÜLET ÁLTAL TARTANDÓ

DISZGYÜLÉSRE

ÚR ÉS CSALÁDJA RESZERE

A MEGHIVÓ, TEKINTETTEL A TEREM OSEKÉLY BEFOGADÓKÉPESSÉGÉRE, BELEPŐ-
JEGYŰL SZOLGÁL. A DISZGYÜLÉS 10 ÓRAKOR KEZDŐDIK. NAPIREND A TULOLDALON

Az anyaegyesület meghívópályázatán III. díjat nyert munka.
Szedte Brezniczky József.

MEGHÍVÓ

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. SZEMÉLYZETE ÉS TISZTVISELŐKARA 1922 OKTÓBER 22-ÉN A BUDAI VIGADÓ ÖSSZES TERMEIBEN (II., CORVIN-TÉR 8) A GUTENBERG TÁRSASÁG MŰKEDVELŐ GÁRDÁJA, ZENEKARA ÉS A BUDAPESTI KÖNYVNYOMDÁSZOK DALKÖRE KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL MŰSORRAL, TÁRSASVACSORÁVAL, TÁNCCLAL EGYBEKÖTVE ÜNNEPLI

SZABÓ DEZSŐ ÉS CSATHÓ ZSIGMOND

MUNKÁSSÁGÁNAK

ÖTVENÉVES JUBILEUMÁT

MELYRE T. CÍMET ÉS B. HOZZÁTARTOZÓIT TISZTELETTEL
MEGHÍVJA A RENDEZŐSÉG

AZ ÜNNEPÉLY KEZDETE DÉLUTÁN FÉLHAT ÓRAKOR. BELÉPŐ-
JEGY ÁRA 25 KORONA (A ROKKANTAK JAVÁRA). BELÉPŐ- ÉS
VACSORAJEGYEK A RENDEZŐSÉG TAGJAINÁL (ATHENAEUM,
MIKSA-U. 4-6) KAPHATÓK

Szedőgépolom

kész összetételű, melyhez hozzákeverés nem szükséges, stereotíp-, lágy- és zeugóloom, továbbá antimon, angol ón napi áron kapható. Veszünk ócska ólom-, réz-, cink-, vas- és egyéb hulladékokat. Ólomalakot (ólomhamut) veszünk, vagy pedig cserébe tiszta ólmot szállítunk:

„OFÉ” Olvasztó és Fémértékesítő

Budapest VI, Vasvári Pál-utca 8 (Operánál)
Öntöde: Budapest VIII, Óriás-utca 13 (Baross-utcánál)
Telefonhívószám: 94-68

”IMPORT”

PAPÍRKERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST VI, NAGYMEZŐ-UTCA 26
TELEFON 163-45

Mindennemű
famentes, színes, okmány-, könyv-, nyomó- és
fődélpapírok nagy raktára

Telefon: 37-58 és 93-29

Lorilleux Ch. és Társa

a világ legrégebbi nyomdafestékgyára

Iroda és raktár:

Budapest, Ferenc József-rakpart 27

Gyár:

Budafokon

Különlegességek: Háromszinnyomó- és könyvkötőfestékek

HORVÁT LAJOS GRAFIKAI SZAKÜZLETE RT

BUDAPEST
VII, ARÉNA-ÚT 80. SZÁM
TELEFON:
JÓZSEF 32—03

PUSZTAFI ZSIGMOND

GRAFIKAI SZAKÜZLET
BUDAPEST V, TÁTRA-UTCA 6. SZÁM
TELEFON 31-43

RÓNA ÉS PUSZTAFI

GRAFIKAI GÉPEK ÉS SZERELVÉNYEK GYÁRA
BUDAPEST III, BÉCSI-ÚT 42
TELEFON 54-48

HAYNALD PAPÍRKERESKEDELMI RT

H. H. ULLSTEIN, LEIPZIG MAGYARORSZÁGI KÉPVISELŐJE

BUDAPEST
BÁLVÁNY-UTCA 15

TELEFON: 45-33

Allandó raktár
mindenféle nyomó-, író-, csomagolópapírokban és le-
mezekben, bankposta- és borítópapírok különlegessége

TELEFON:

95-66

**BALOG IMRE
PAPÍR- ÉS LEMEZRAKTÁRA**

BUDAPEST
V, HONVÉD-UTCA

4

IRODAI ÉS NYOMDAI PAPIROK,
KARTONOK ÉS LEMEZEK. KÜLÖN-
LEGESSÉGEK MINDENFÉLE SZÍNES
BORÍTÓPAPÍROKBAN (BUNT), VA-
LAMINT PHANTASIE-PAPÍROKBAN,
ÜGYSZINTÉN FÉNYLEMEZEKBE

HARTMANN VILMOS PAPÍRKERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST, VI. KERÜLET, EÖTVÖS-UTCA 9. SZÁM

KÉPVISELETEK:

LEYKAM-JOSEFSTHALI RT * PITTENI PAPÍRGYÁR RT * HEINRICHSTHALI PAPÍR-
GYÁRI RT * ROEDER GUSZTÁV ÉS TSA * RÓZSAHEGYI CELLULOZE- ÉS PAPÍRGYÁR RT

RAKTÁRON TART MINDENNEMŰ PAPÍRMINŐSÉGEKET

Hans Wunder G. m. b. H., Berlin

kő- és könyvnyomdai festékek, kence- és hengeranyaggyár:

Maschinenfabrik Kempewerk,

Nürnberg tömöntödei és kémigráfiai gépek és szer-
számok gyára:

A. Laue & Co., Berlin csiszolt horgany-, alu-
minium-, vörös- és sárgarézlemezek gyára maratás, vésés

és sajtolási célra:

Herrmann & Karig, Wien számozógépek és

készülékek, fűző- és lyukasztógépek gyára

MAGYARORSZÁGI
KÉPVISELŐJE

GOLDSTEIN A. UTÓDA

GRÁFIKAI SZAKÜZLET
BUDAPEST VII. KAZINCZY-UTCA 32 .
TELEFON: JÓZSEF 123-95

ELSŐ MAGYAR BETÜÖNTÖDE RT

BUDAPEST

VI, DESSEWFFY-UTCA 32

Érdeklődésben a Schriftgießerei
D. Stempel A-G. Frankfurt a. M. céggel

**DIVATOS
SZÖVEG ÉS CIMBETŰK**
MAGYAR, NÉMET, LENGYEL, HORVÁT
TÓT, ROMÁN, BOLGÁR, SZERB, GÖRÖG
SZEDÉSHEZ

*
A LINOTYPE SZEDŐGÉPEK BETŰVEL
EGYEZŐ VÁGÁSÚ BETŰK KÉZI SZEDÉSRE

*
SIMA ÉS MINTÁZOTT RÉZLENIÁK
TELJES NYOMDAI BERENDEZÉSEK

*
TELEFONSZÁM 23-70

TELEFONSZÁM: JÓZSEF 126-54

**PAPÍRNAGY-
KERESKEDÉS**

**GRÓSZ
VIDOR**
ÉS

**BUDAPESTEN, VII,
KERTÉSZ-UTCA 20**